

Metódy molekulárnej genetiky

Predmet: Genetika 1

Prednášajúci: Katarína Gaplovská PhD.

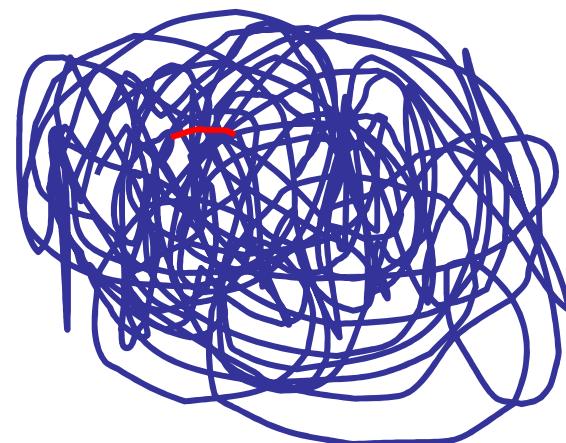
priemerný ľudský gén

3×10^3 bp

ľudský genómu

3×10^9 bp

= hľadanie 1/ 1 000 000 sekvencii !

Prehľad dnešnej prednášky:

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov
2. Príprava DNA knižníc
3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov
4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.1. Štiepenie DNA = restrikčné endonukleázy

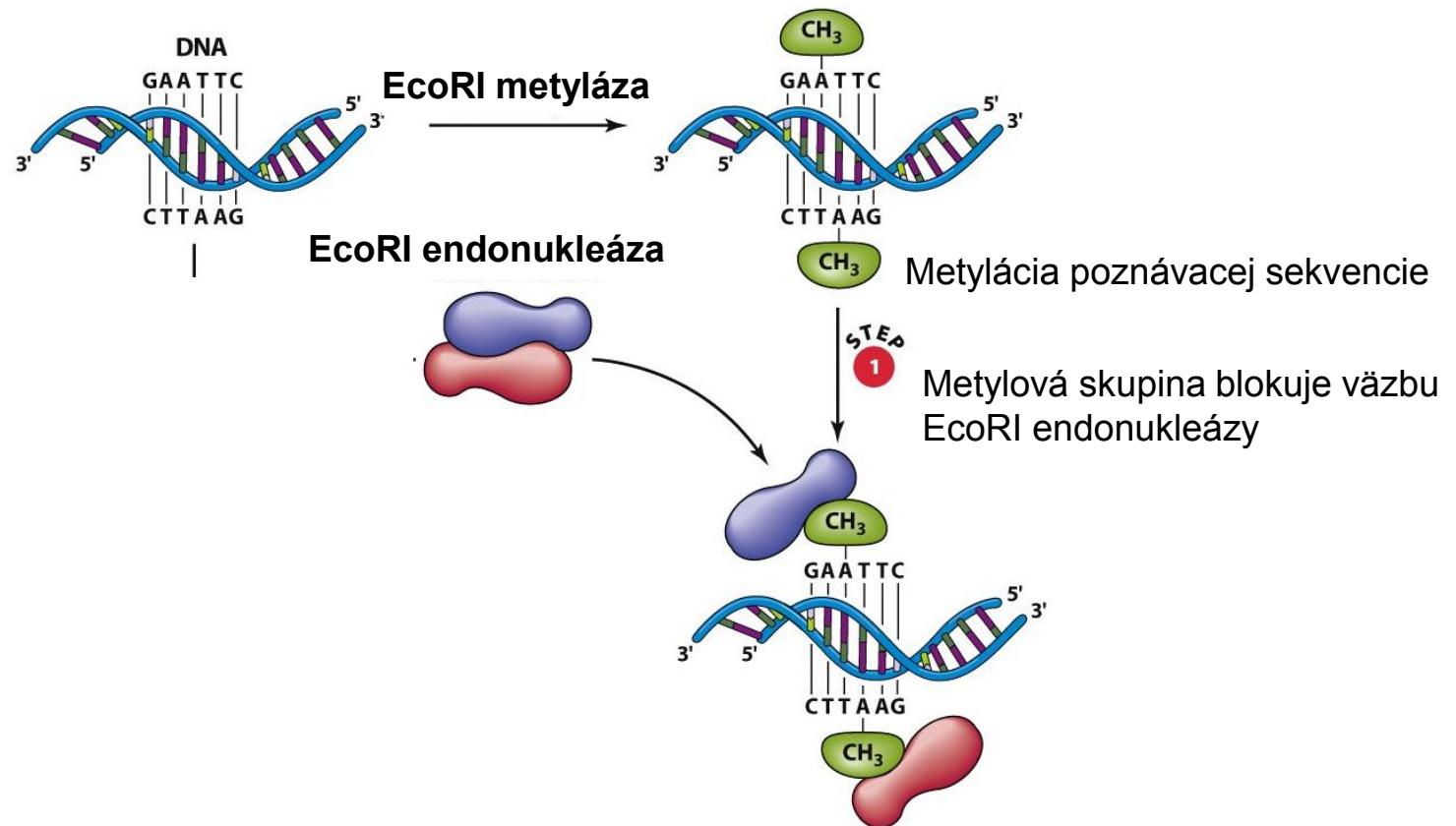
1.2. Amplifikácia = namnoženie DNA/ génu *in vivo*

1.3. Klonovanie v klonovacích vektoroch

1.4. Polymerázová reťazová reakcia = PCR

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Na čo sú restrikčné endonukleázy v bakteriálnych bunkách?

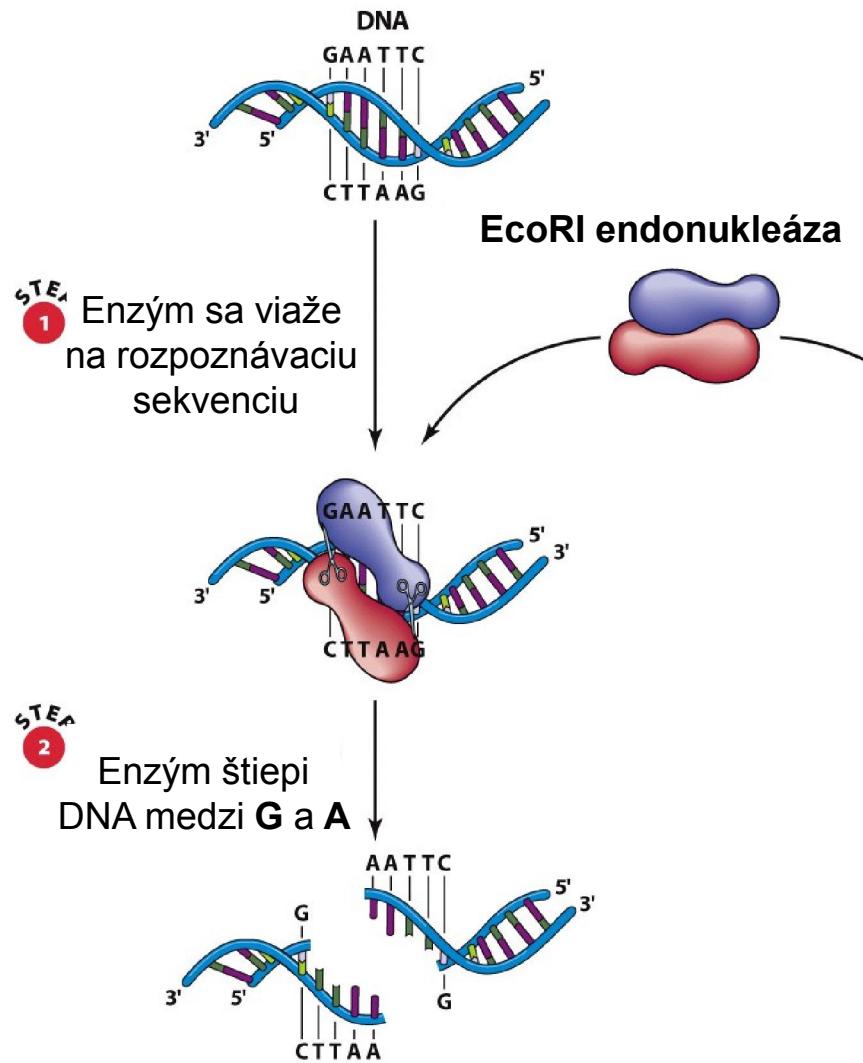

Historia objavu restrikčných endonukleáz:

v kapitole 15, strana 448, Genetika, Snustad & Simmons 2009

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Restrikčné endonukleázy- ochrana pred cudzorodou DNA

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.1. Restrikčné endonukleázy

- NEB uvádza 4 triedy (I-IV + IIG, IIP, IIS)

napríklad:

Trieda I

AAC(N₆)GTGC(N_{>400})/
TTG(N₆)CACG(N_{>400})/

EcoK

Štiepia na
náhodných
miestach

= > spoznávacie miesto ≠ štiepne miesto

Pri experimentoch sa najčastejšie využívajú
restrikčné endonukleázy triedy II !

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.1. Restrikčné endonukleázy

5'.... **GAATTC**....3'
3'.... C**TTAAAG**....5'

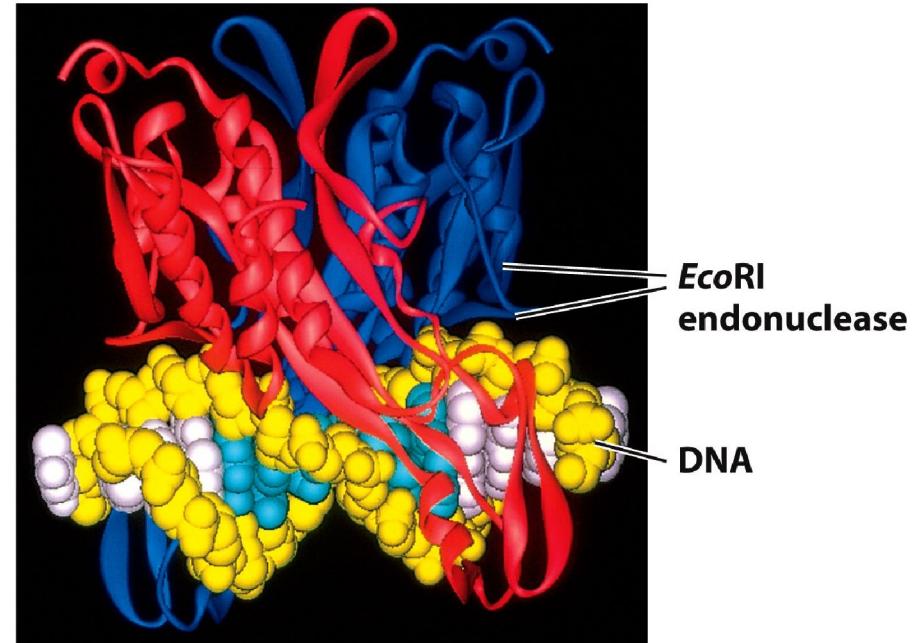
EcoRI

5'.... **ACCWGGT**....3'
3'.... T**GGWCCA**....5'

Sex AI

5'.... **CTGCAG**....3'
3'.... G**ACGTC**....5'

PstI

5'.... CCC**GGG**....3'
3'.... G**GGGCC**....5'

Smal

W = A alebo T

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Ako často restrikčná endonukleáza BsuRI DNA molekuly?

5' .... GG**C**C....3'
3' .... CCG**G**....5'

BsuRI

Spoznáva 4 bázy -> 4^4
= 256 možností
usporiadania tohto úseku

=> teoreticky BsuRI štiepi 1x každých 256 bp

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Ako často restrikčná endonukleáza EcoRI DNA molekuly?

5' .... **G|AATTC**....3'

3' .... CTTAA**G**....5'

EcoRI

Spoznáva 4 bázy -> 4^6
= 4096 možností
usporiadania tohto
úseku

=> teoreticky EcoRI štiepi 1x každých 4096 bp

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Ako často restrikčná endonukleáza NotI DNA molekuly?

5'.... GC|GGGCCGC....3'

3'.... CGCCGGG|CG....5'

NotI

Spoznáva 4 bázy -> 4^8
= 65536 možností
usporiadania tohto
úseku

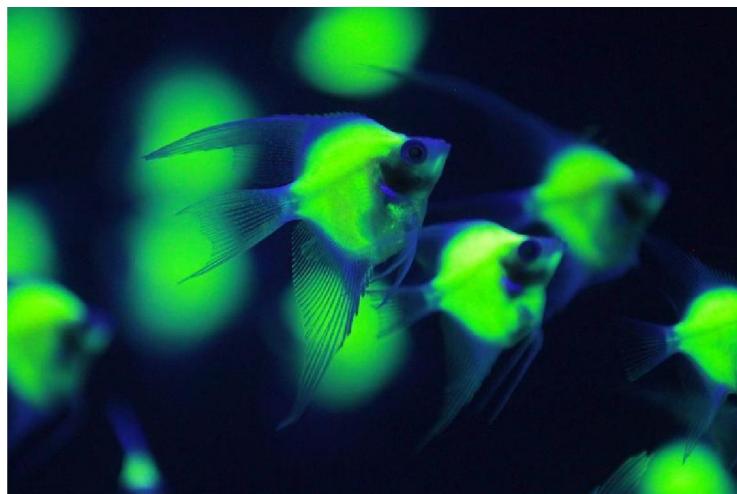
=> teoreticky NotI štiepi 1x každých 65536 bp

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

- **klonovanie génu**

=> izolácia a namnoženie génu – *in vivo/in vitro*

DNA1 + DNA2 + DNA3 = REKOMBINANTNÁ DNA
DNA Ligáza

GMO

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.2. Namnoženie DNA fragmentov

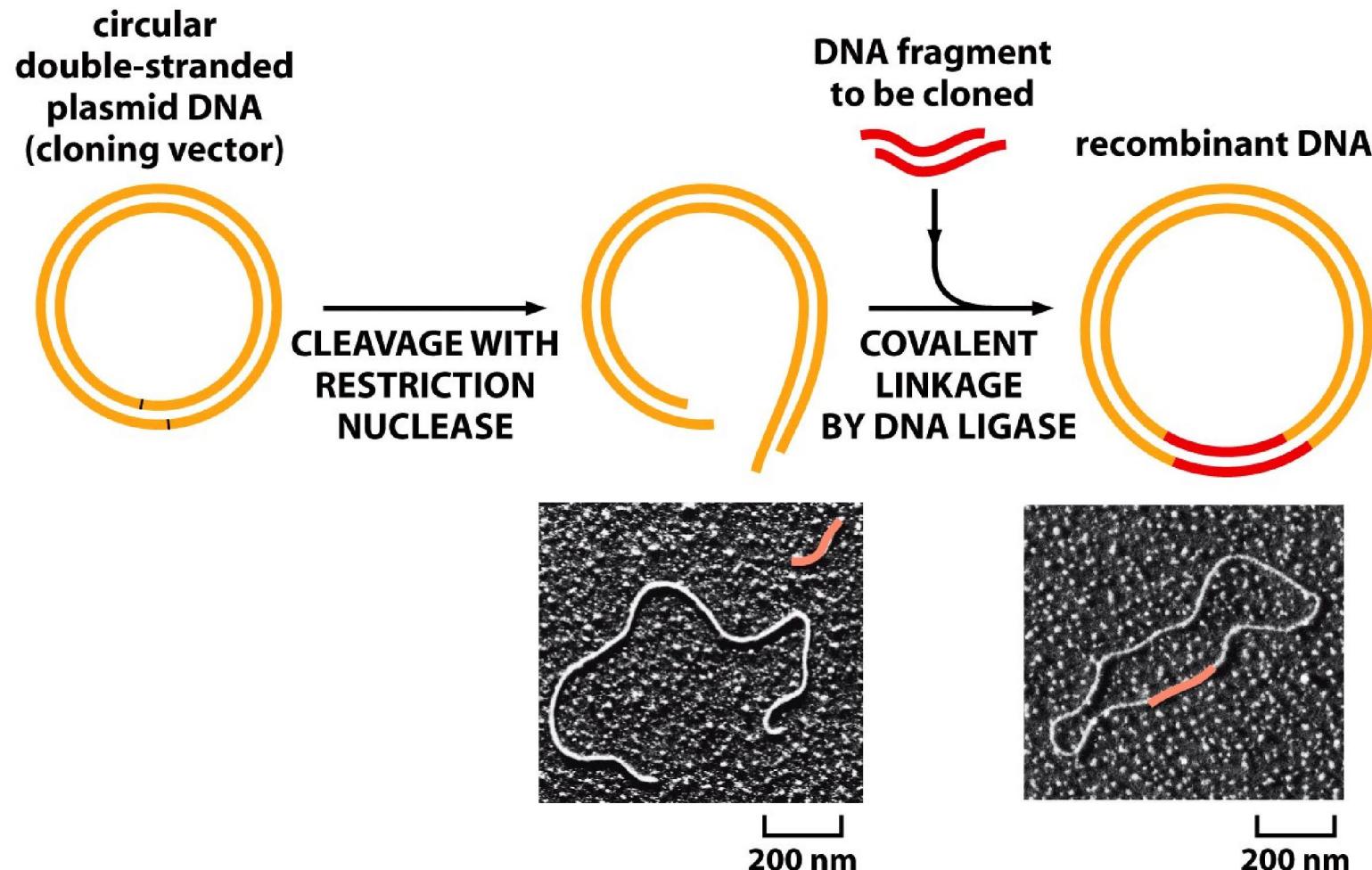

Figure 8-39 Molecular Biology of the Cell 5/e (© Garland Science 2008)

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Namnoženie DNA fragmentov

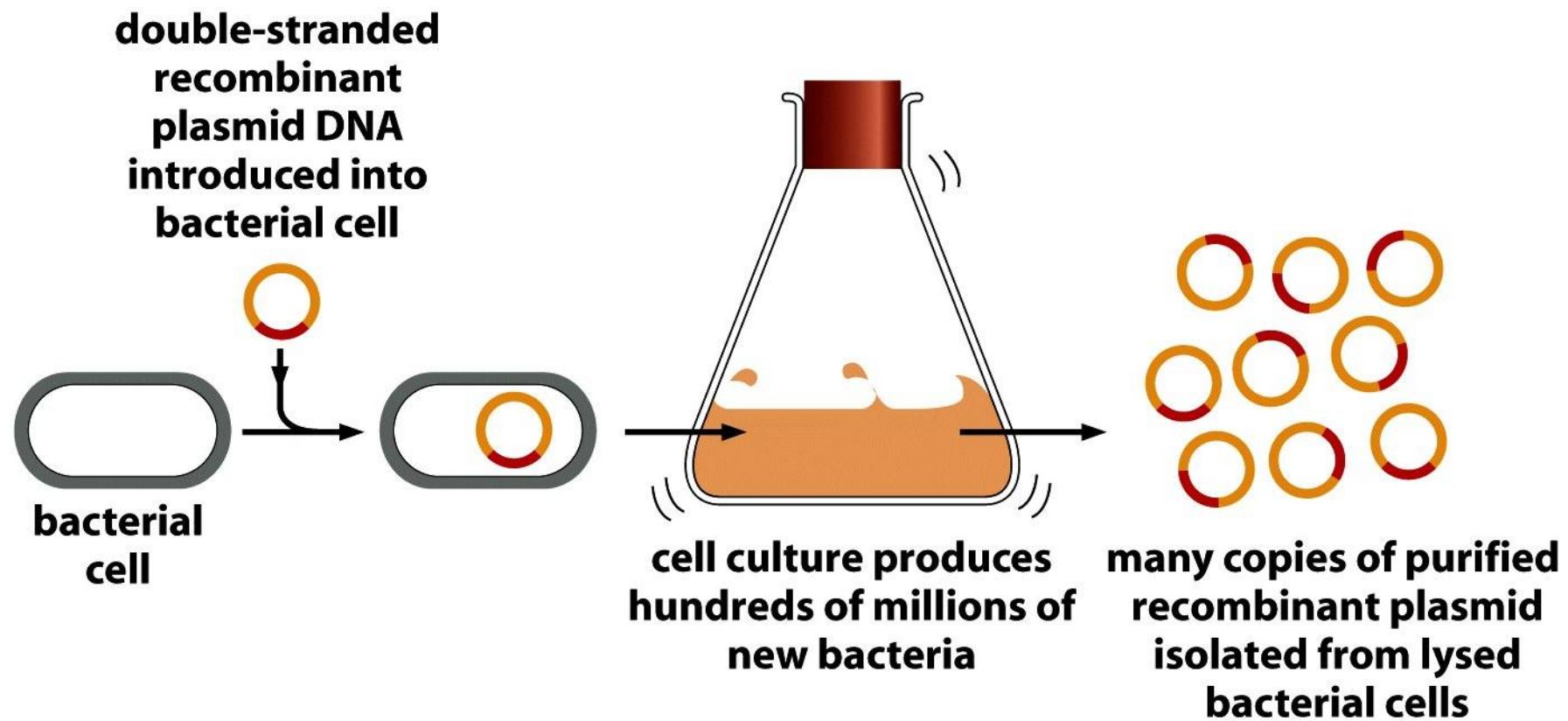
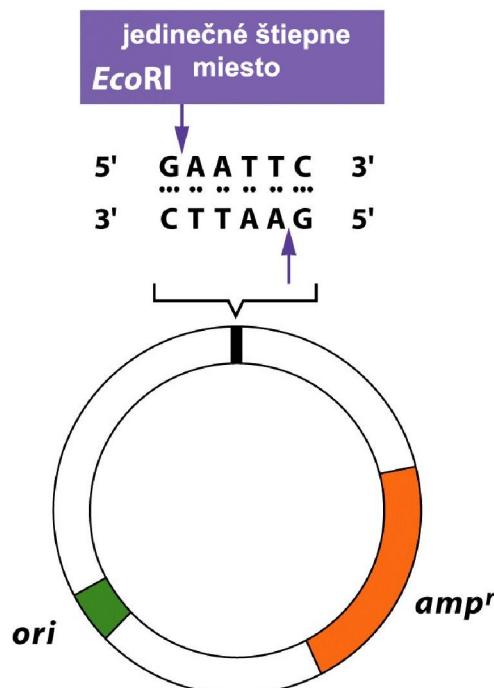

Figure 8-40 Molecular Biology of the Cell 5/e (© Garland Science 2008)

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.3. Klonovacie vektor

Čo musí obsahovať:

- **ori** (počiatok replikácie)
  - nevyhnutný na replikáciu v hostiteľských bunkách
- **selekčný marker**
  - zvyčajne gén nesúci rezistenciu na antibiotikum
- **jedinečné štiepne miesta**
  - = multiklonovacie miesto
  - = polylinker

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Typy klonovacích vektorov

		inzerty
a)	plazmidové vektory	< 10 kb
b)	bakteriofágové vektory	10-15 kb
c)	kosmidové vektory	35-45 kb
d)	fagemidové vektory	
e)	eukaryotické, kyvadlové vektory	
f)	umelé chromozómy	BAC 75-300 kb YAC 200-500 kb

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Chcem študovať gén X a potrebujem si ho naklonovať'

Genóm organizmu, z ktorého chceme študovať gén X je osekvenovaný, v **Genebank** si najdem jeho sekvenciu

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov>

TGGCTCTGAACACATGATGCCCACTAAGACATAACTCTCAA
GTTGGCATCTGTCCAGCGGTTGGAGCGAGGTAGGAAGGA
GGGCAATCCCCCTTTCCCTCCCAAGGGCTGACGGTGG

Gén X si v skúmavke namnožíme pomocou polymerázovej reťazovej reakcie - **PCR**

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

1.4. Polymerázová ret'azová reakcia

=> Kary B. Mullis - 1983 objav PCR

- 1993 Nobelova cena za chémiu

Čo na PCR potrebné:

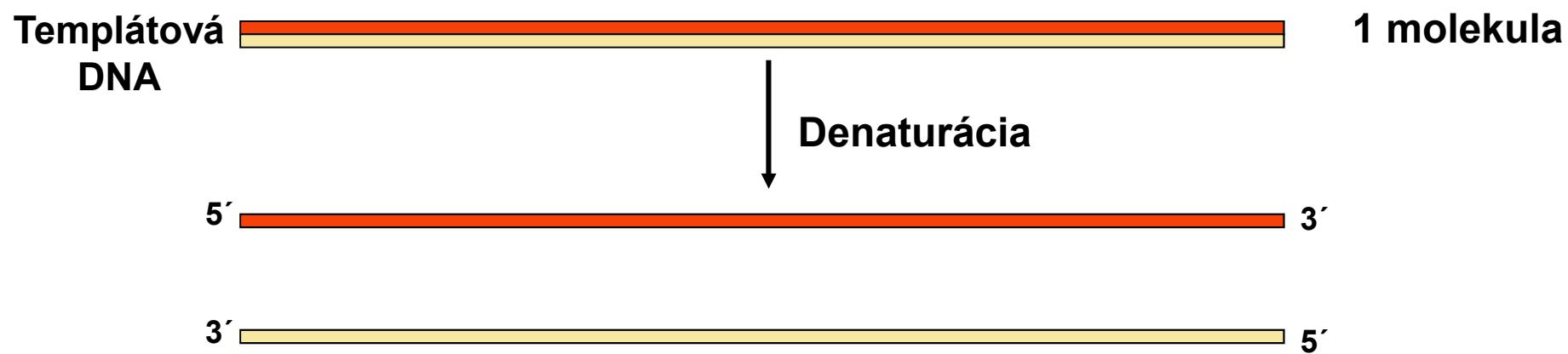
1. DNA templát
2. Primery – syntetické oligonukleotidy komplementárne k známej sekvencii ohraničujúcej gen X
3. Nukleotidy – **A**TP, **G**TP, **C**TP, **T**TP
4. Taq polymeráza – teplotne stabilná DNA polymeráza

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

PCR

- 3 opakujúce sa kroky v jednom cykle:

1. Denaturácia genomickej DNA (92-95°C)

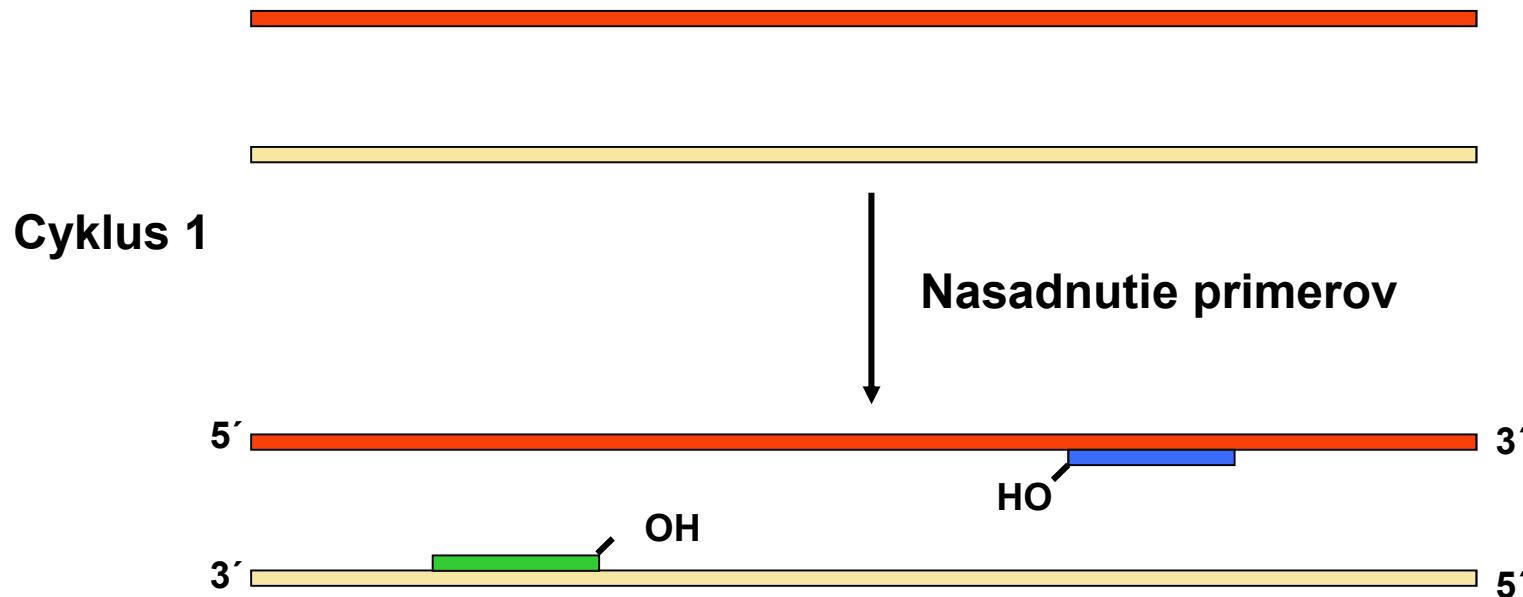

Cyklus 1

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

PCR

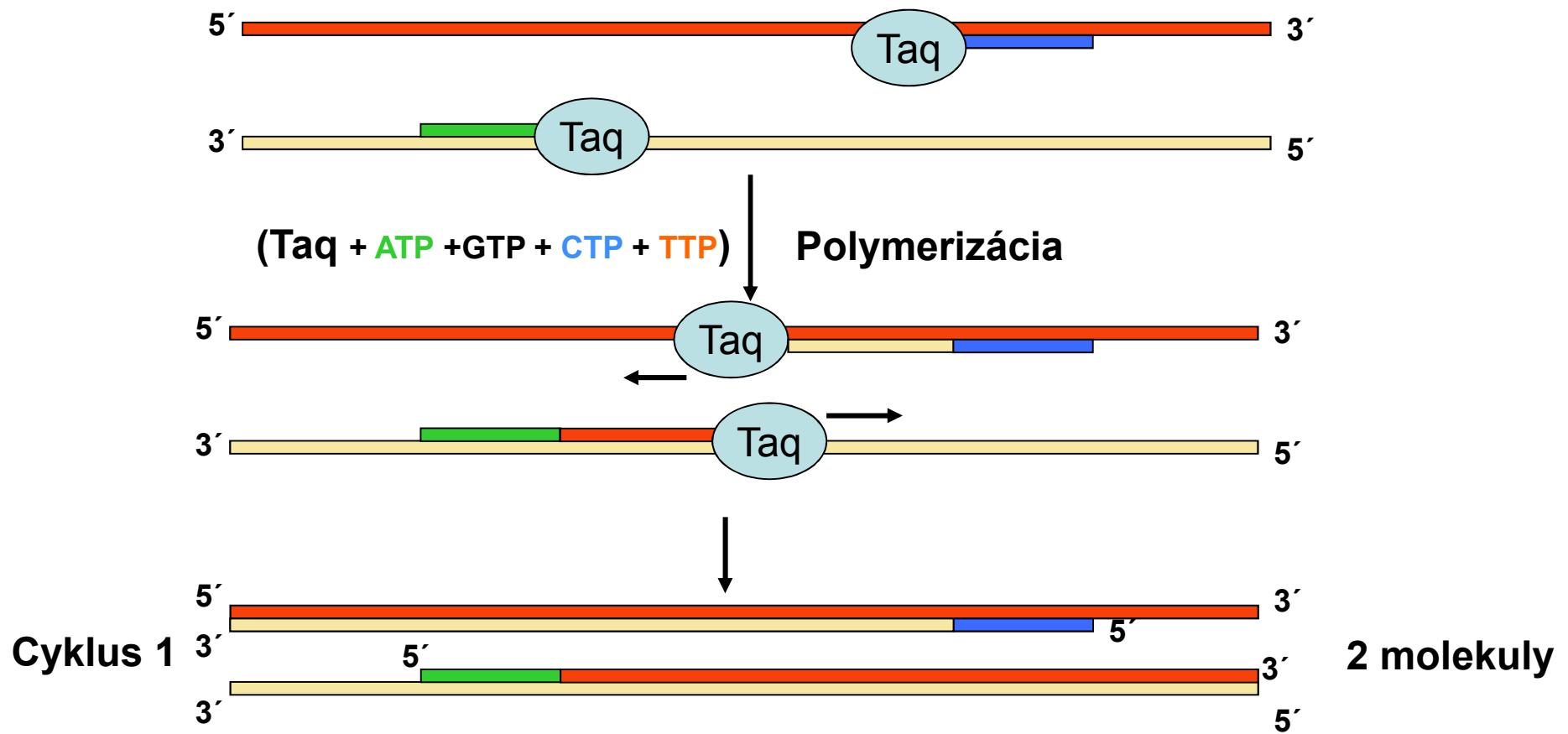
2. Anelácia primerov k denaturovanej DNA (50-60°C)

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

PCR

3. Polymerizácia DNA fragmentu medzi miestami komplementárnymi k primerom ($70-72^{\circ}\text{C}$)

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

PCR

<https://www.youtube.com/watch?v=iQsu3Kz9NYo>

Koľko kópií cielových DNA molekúl vznikne po 30 cykloch PCR?

$$= 2^n - 2^n = 2^{30} - 2 \times 30 =$$

1 073 741 764 molekúl DNA

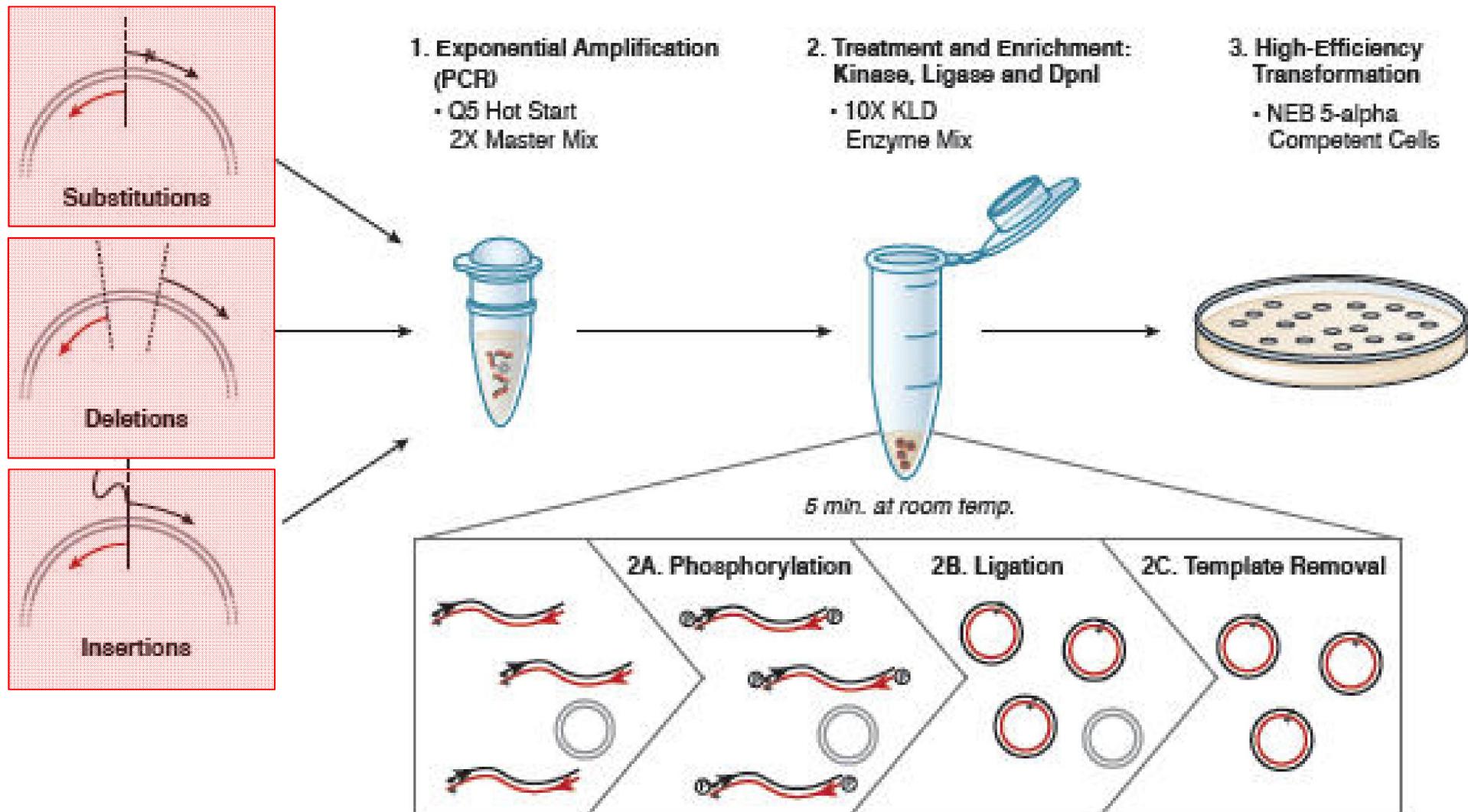
1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Využitie PCR :

- Genetické testovanie - prenatálna aj postnatálna diagnostika
- Typizácia tkanív- transplantácie
- Diagnostika infekčných ochorení - mykoplasmy
- Kriminalistika – genetické „odtlačky prstov“, určenie otcovstva
- Výskum – **Miestne špecifická mutagenéza**
- Ale aj detekcia konského mäsa v saláme a iné....

1. Základné metódy používané pri identifikácii génov

Miestne špecifická mutagenéza

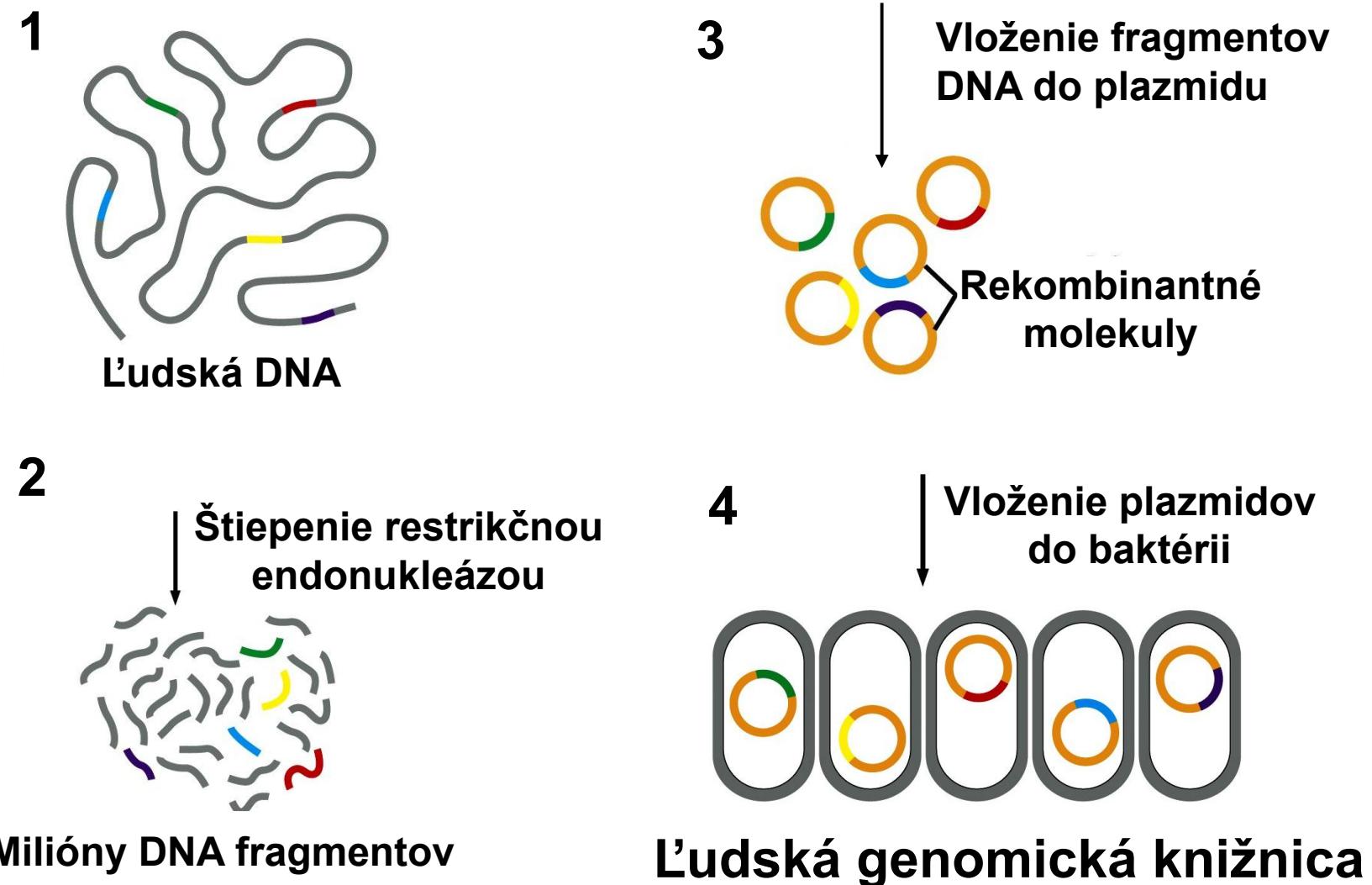
2. Príprava DNA knižníc

DNA knižnice

- **Genomická knižnica**
  - => sada DNA klonov obsahujúca celý genóm jedného organizmu
- **Chromozómovo špecifická knižnica**
  - => pripravuje sa z vyizolovaných jednotlivých chromozómov, uľahčuje izoláciu génov so známou lokalizáciou
- **cDNA knižnica**
  - => obsahuje kódujúce oblasti exprimovaných génov jedného organizmu
  - => pripravuje sa z komplementárnej DNA (cDNA) nasyntetizovanej z RNA pomocou reverznej transkripcie

2. Príprava DNA knižníc

Príprava genomickej knižnice

2. Príprava DNA knižníc

DNA knižnice

- **Genomická knižnica**
=> sada DNA klonov obsahujúca celý genóm jedného organizmu
- **Chromozómovo špecifická knižnica**
=> pripravuje sa z vyizolovaných jednotlivých chromozómov, uľahčuje izoláciu génov so známou lokalizáciou
- **cDNA knižnica**
=> obsahuje kódujúce oblasti exprimovaných génov jedného organizmu
=> pripravuje sa z komplementárnej DNA (cDNA) nasyntetizovanej z RNA pomocou reverznej transkripcie

2. Príprava DNA knižníc

Príprava cDNA knižnice

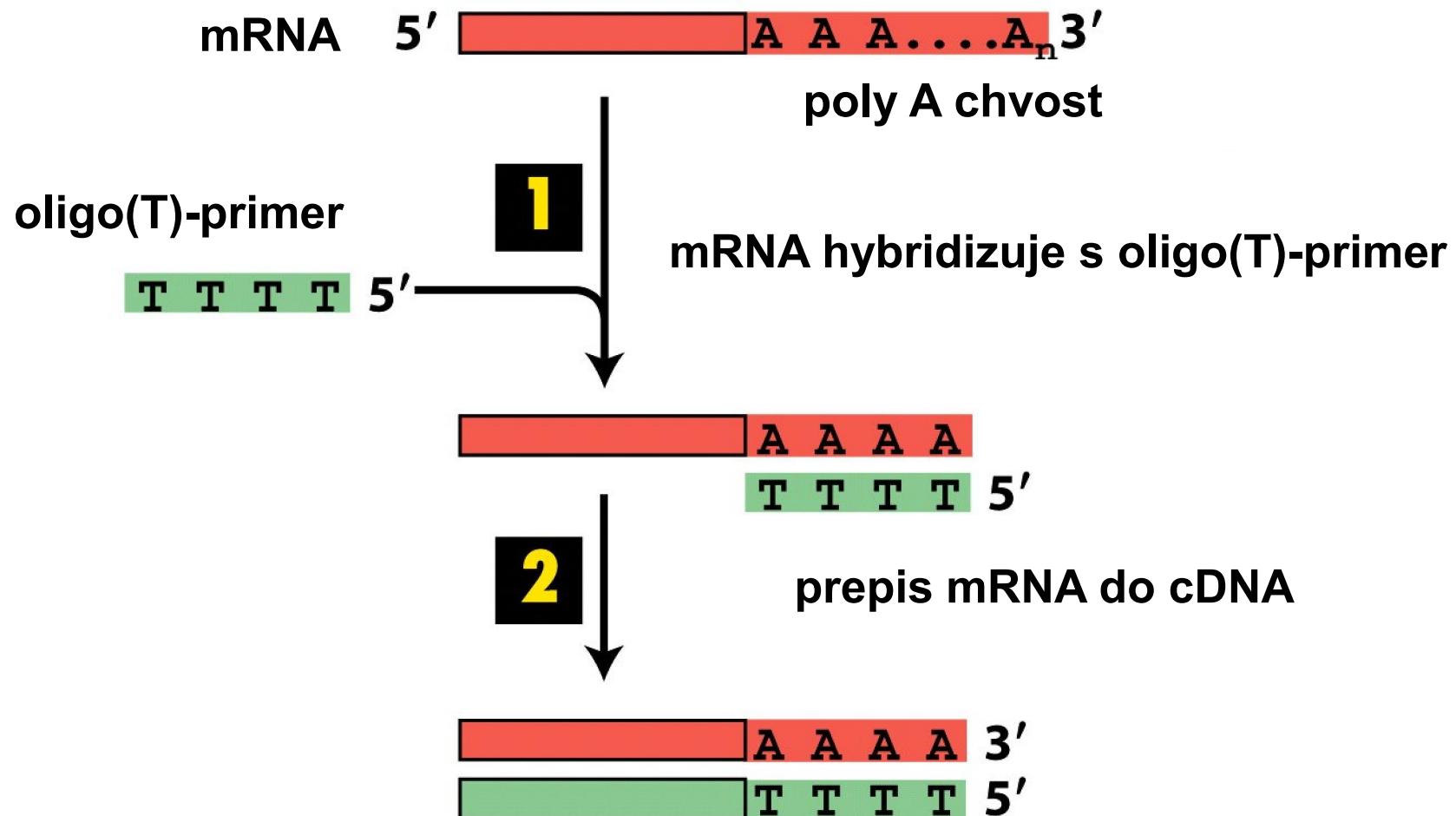

Figure 5-15 part 1
Molecular Cell Biology, Sixth Edition
© 2008 W.H. Freeman and Company

2. Príprava DNA knižníc

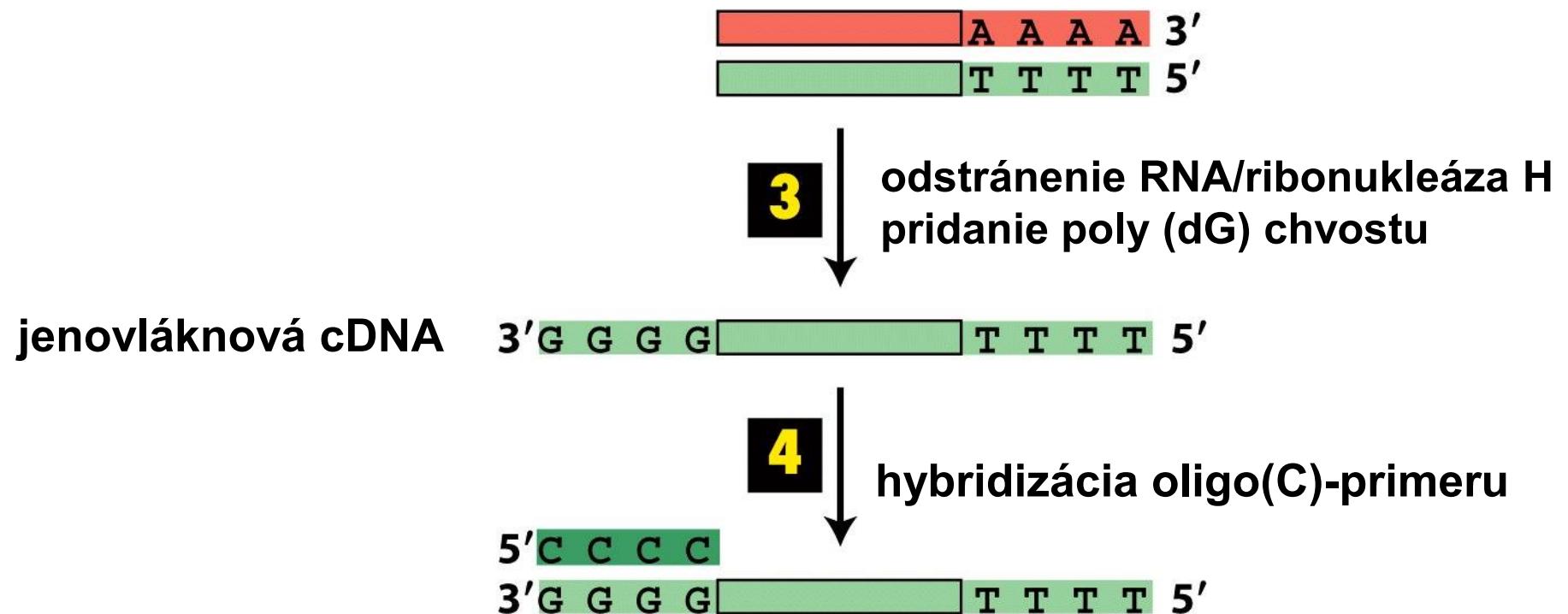

Figure 5-15 part 2
Molecular Cell Biology, Sixth Edition
© 2008 W.H. Freeman and Company

2. Príprava DNA knižníc

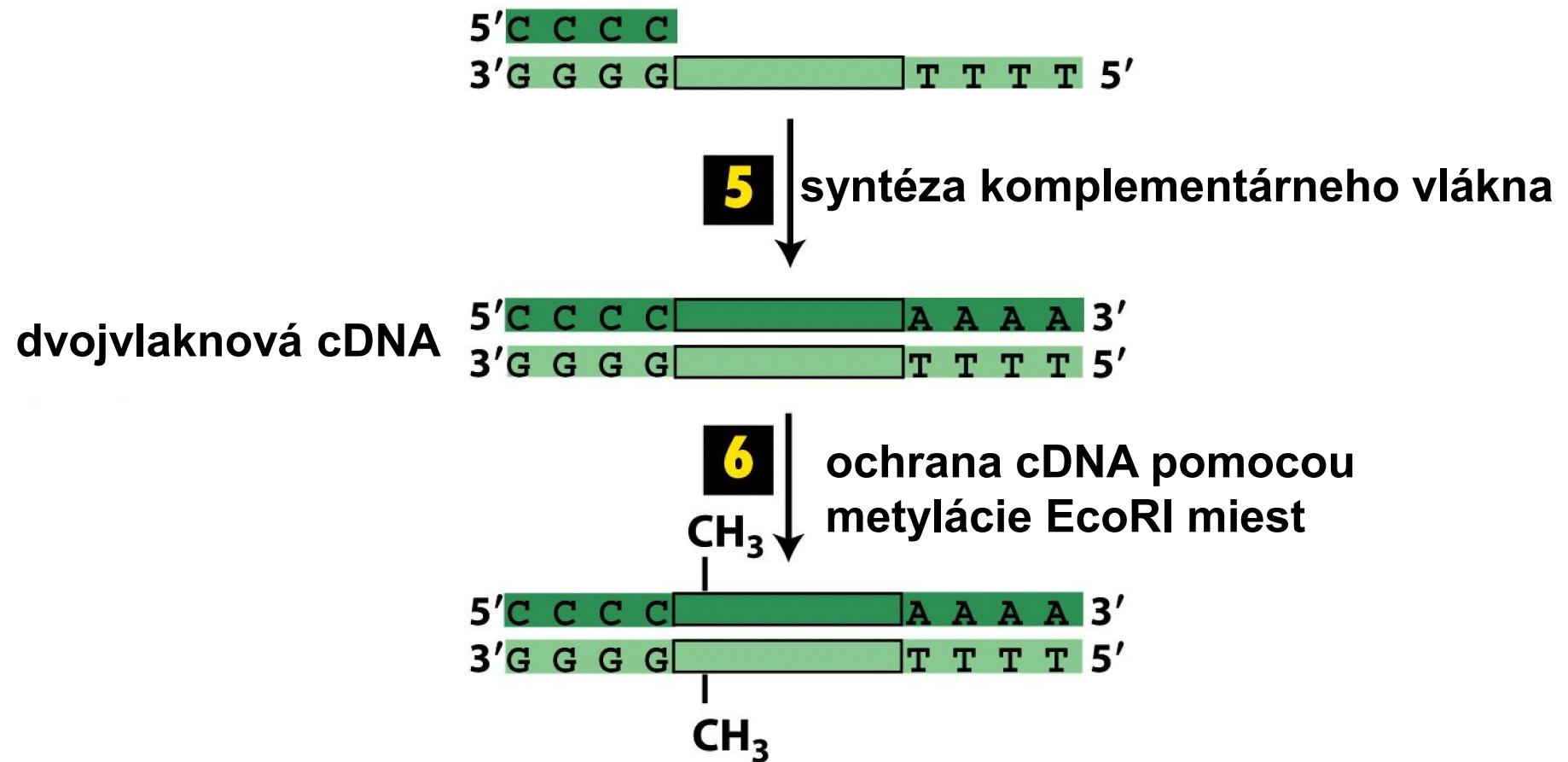
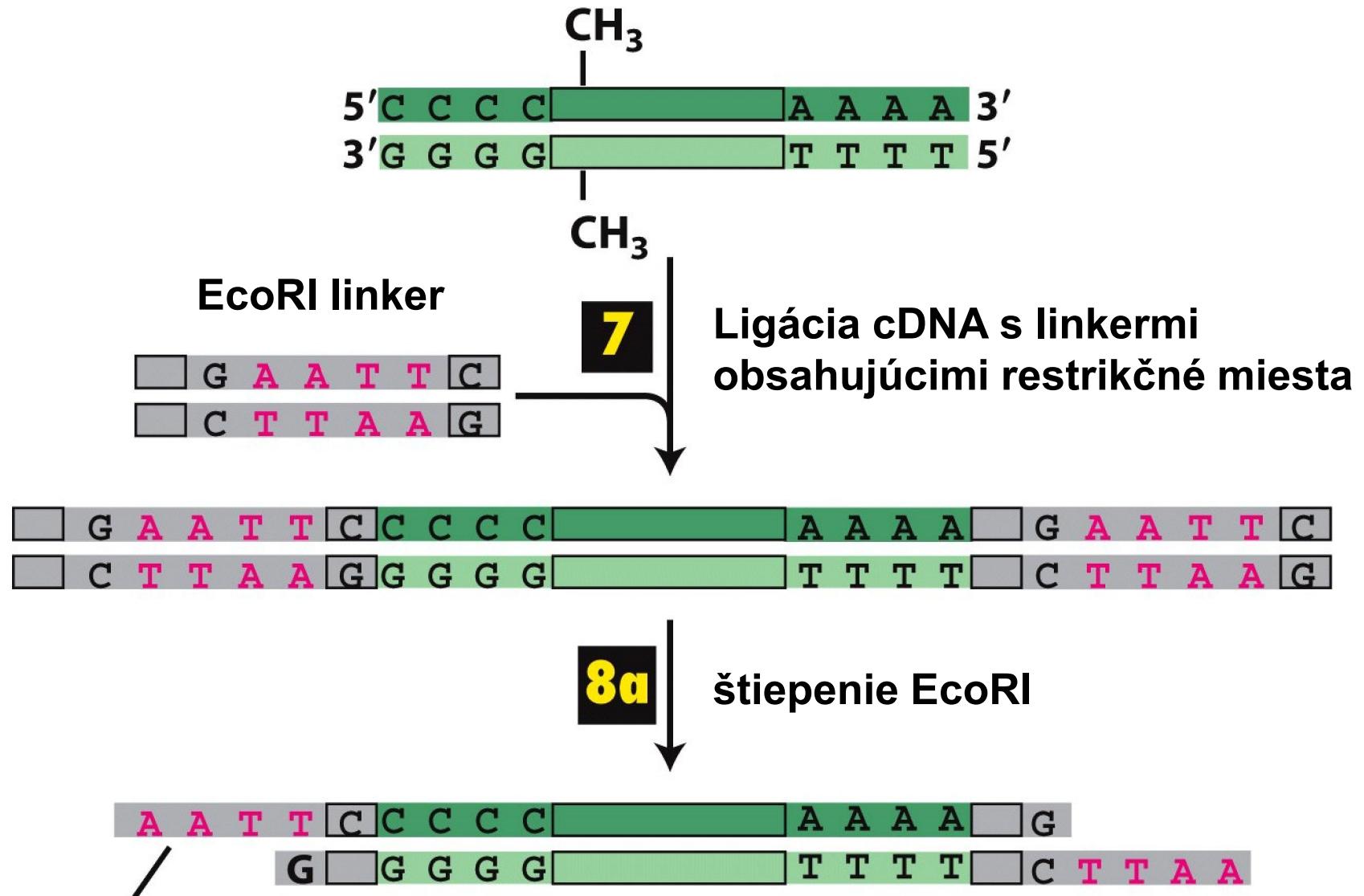

Figure 5-15 part 3
Molecular Cell Biology, Sixth Edition
© 2008 W.H. Freeman and Company

2. Príprava DNA knižníc

prečnievajúci koniec

2. Príprava DNA knižníc

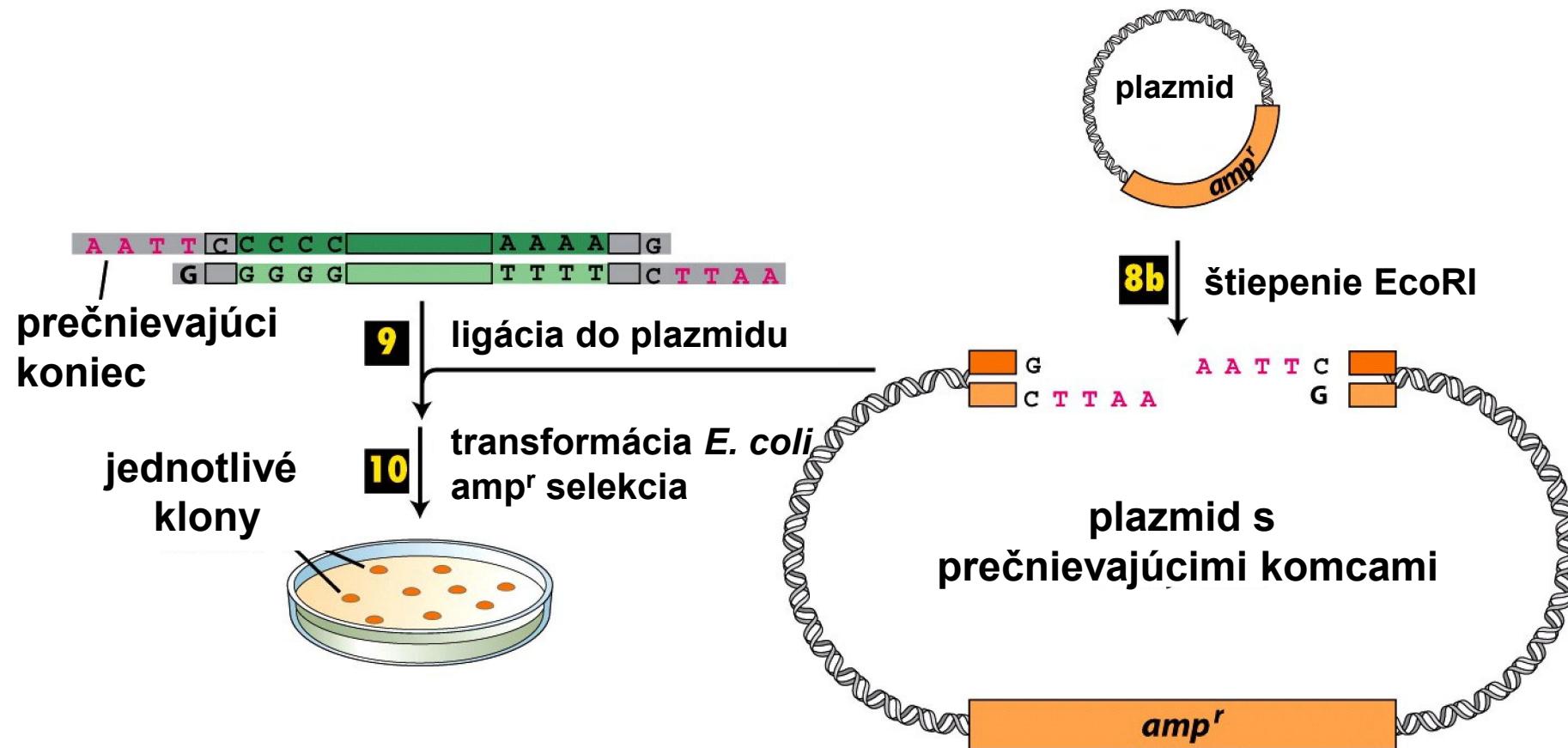

Figure 5-15 part 5
Molecular Cell Biology, Sixth Edition
© 2008 W.H. Freeman and Company

2. Príprava DNA knižníc

Porovnanie genomickej a cDNA knižnice

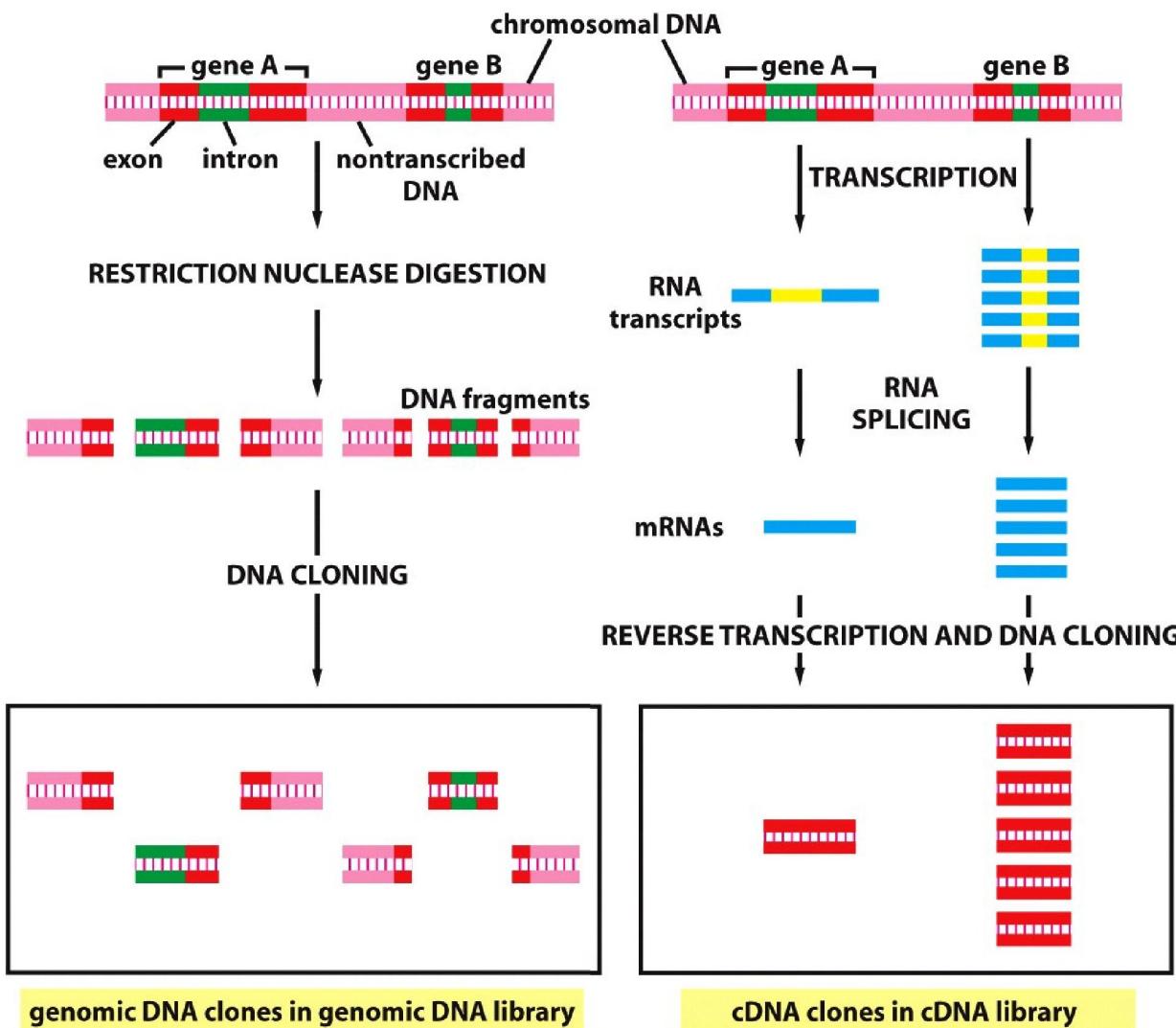

Figure 8-44 Molecular Biology of the Cell 5/e (© Garland Science 2008)

2. Príprava DNA knižníc

Skríning DNA knižníc za účelom nájdenia konkrétneho génu

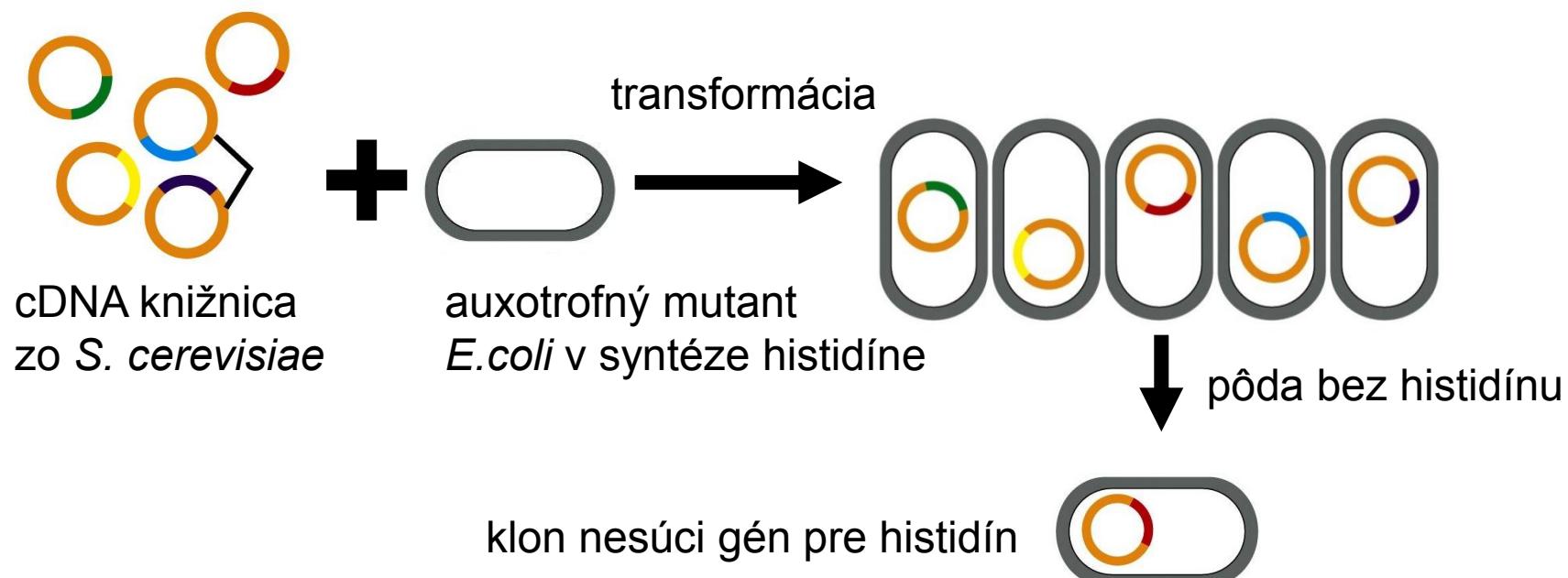
- **Genetická selekcia**
vystavenie buniek/organizmu podmienkam, ktoré možu prežiť len keď nesú určitý gén/genetický element
- **Molekulárna hybridizácia**
metóda založená na hybridizácii podobných DNA sekvencii, **kolóniová hybridizácia *in situ***

2. Príprava a skríning DNA knižníc

Genetická selekcia Komplementačný skríning

- najjednoduchšia metóda identifikácie génov

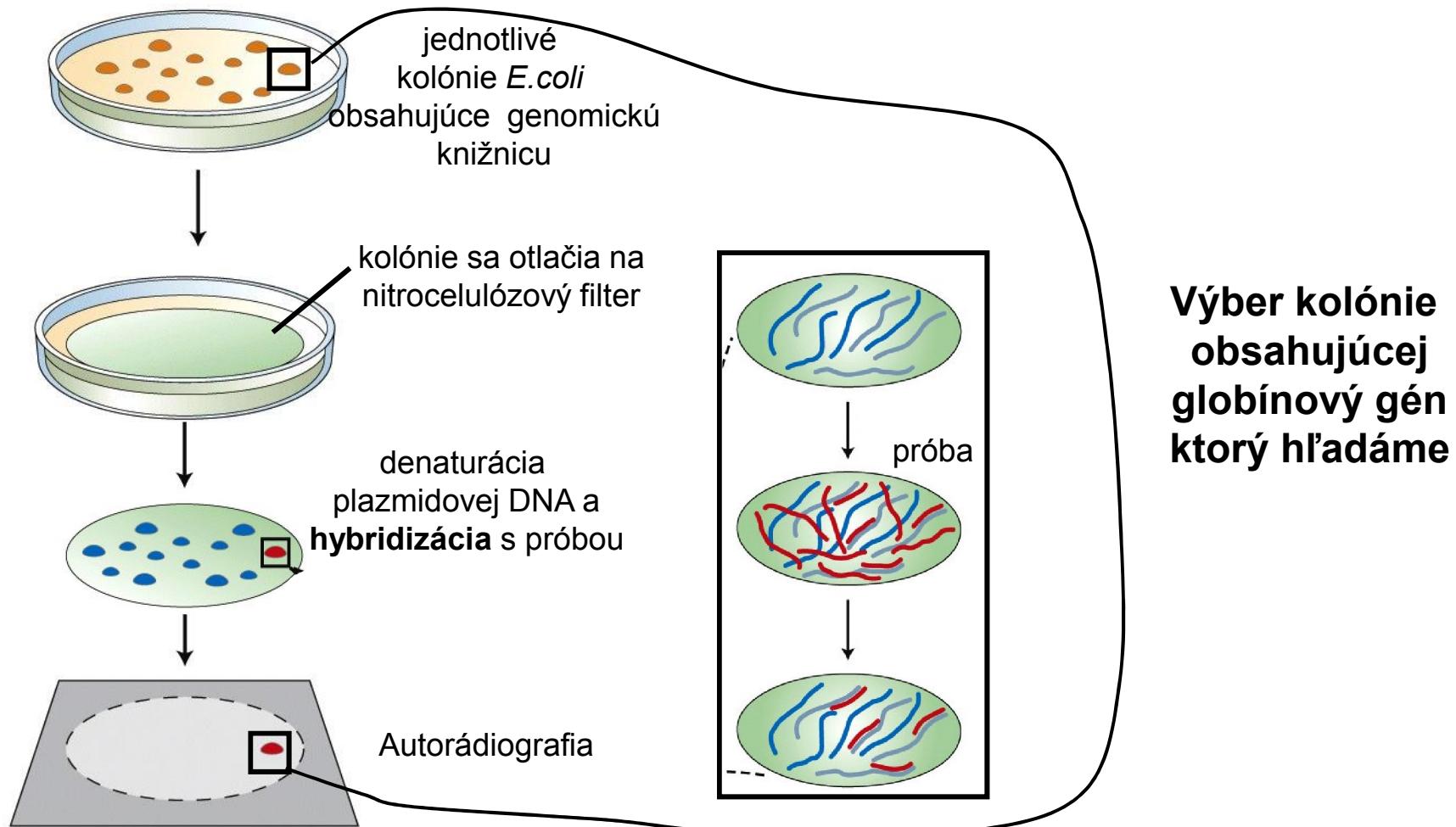
Príklad: hľadáme gén na biosyntézu histidínu zo *S. cerevisiae*

2. Príprava DNA knižníc

Molekulárna hybridizácia

Skríning DNA knižnice - kolóniová hybridizácia *in situ*

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov:

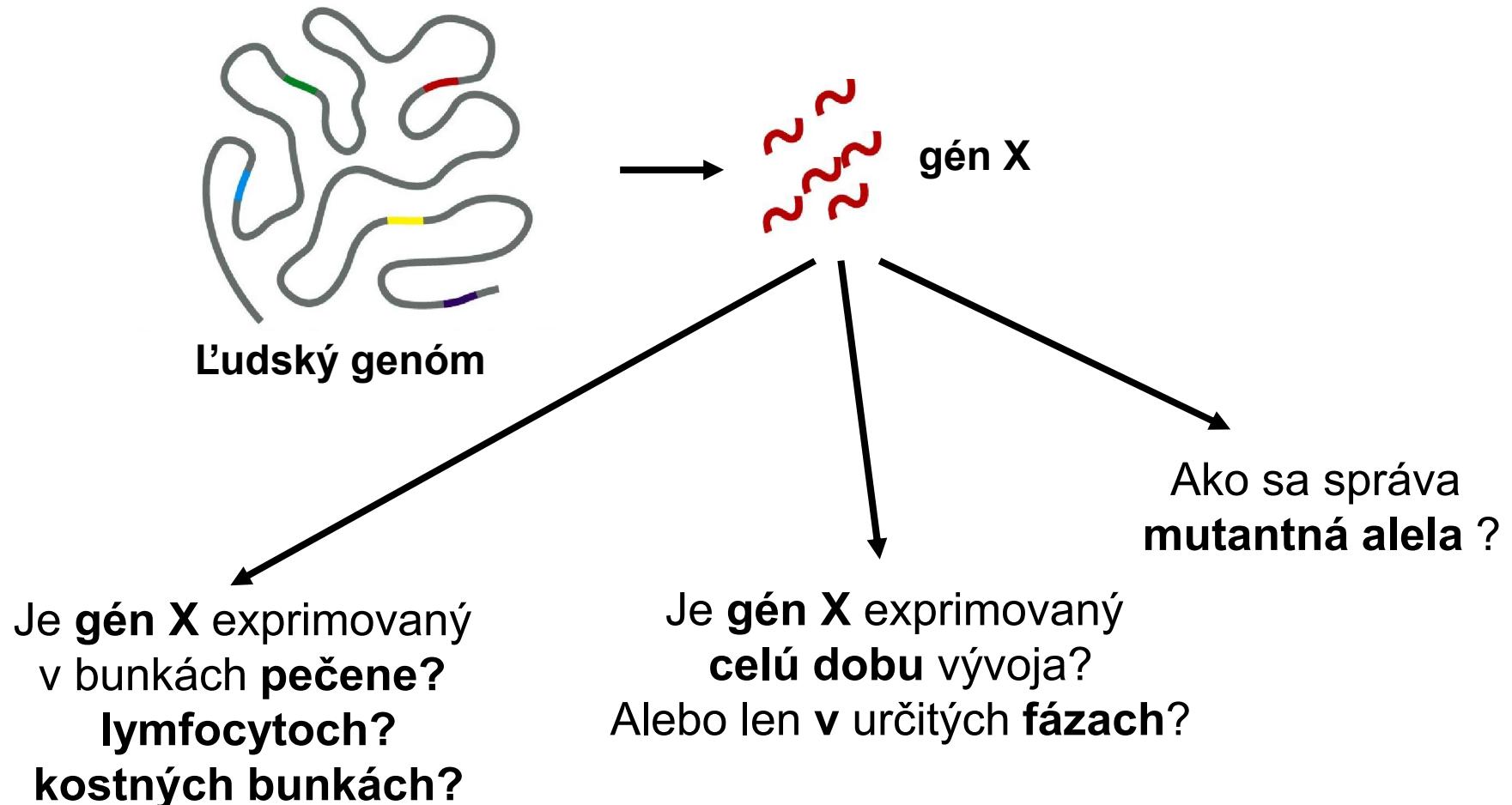
3.1. DNA - Southern blot

3.2. RNA - Northern blot

3.3. Proteíny - Western blot

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

teoreticky každý gén je možné naklonovať..

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

3.1. DNA - Southern blot

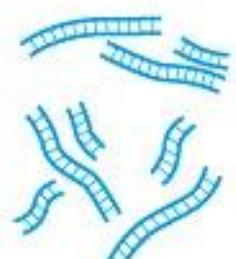
- 1975 Edwin Southern objavil metódu prenosu DNA a následného značenia pomocou prób

=> 1 x možná identifikácia jednotlivého génu

1. **elektroforéza** (agarázová alebo akrylamidová)
- rozdelenie DNA fragmentov podľa veľkosti
2. **prenos** DNA z gélu na membránu
3. **hybridizácia** DNA na membráne s próbami

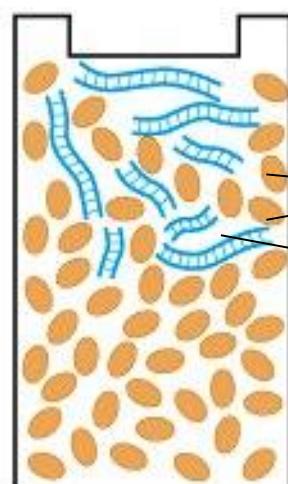
3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

1. elektroforéza

DNA fragmenty

Nanesú sa do jamiek na gél

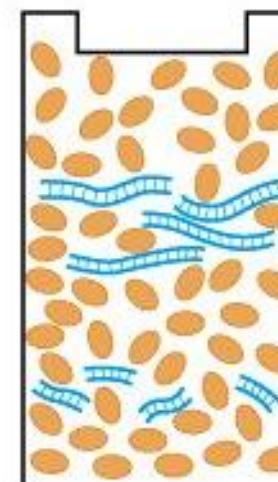
(-) elektróda
katóda

gélové častice

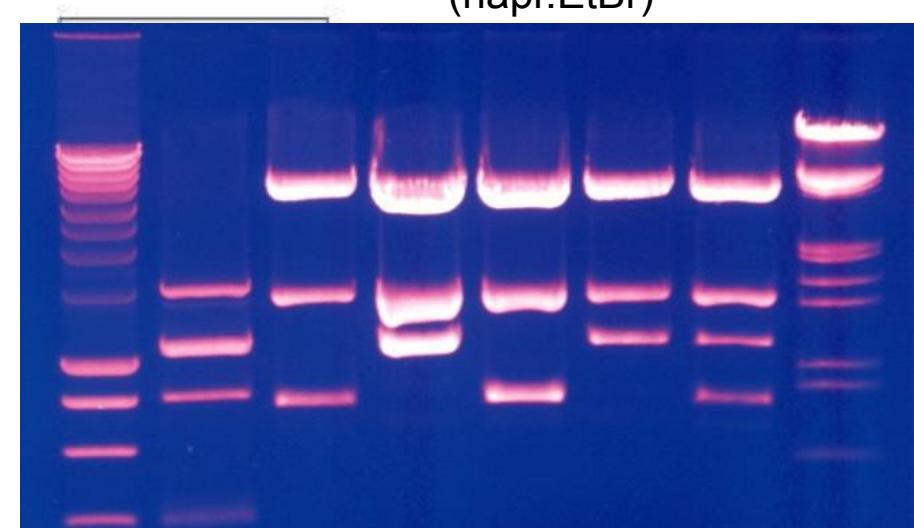
pory

(+) elektróda
anóda

DNA fragmenty putujú
cez póry gélu
v závislosti od veľkosti

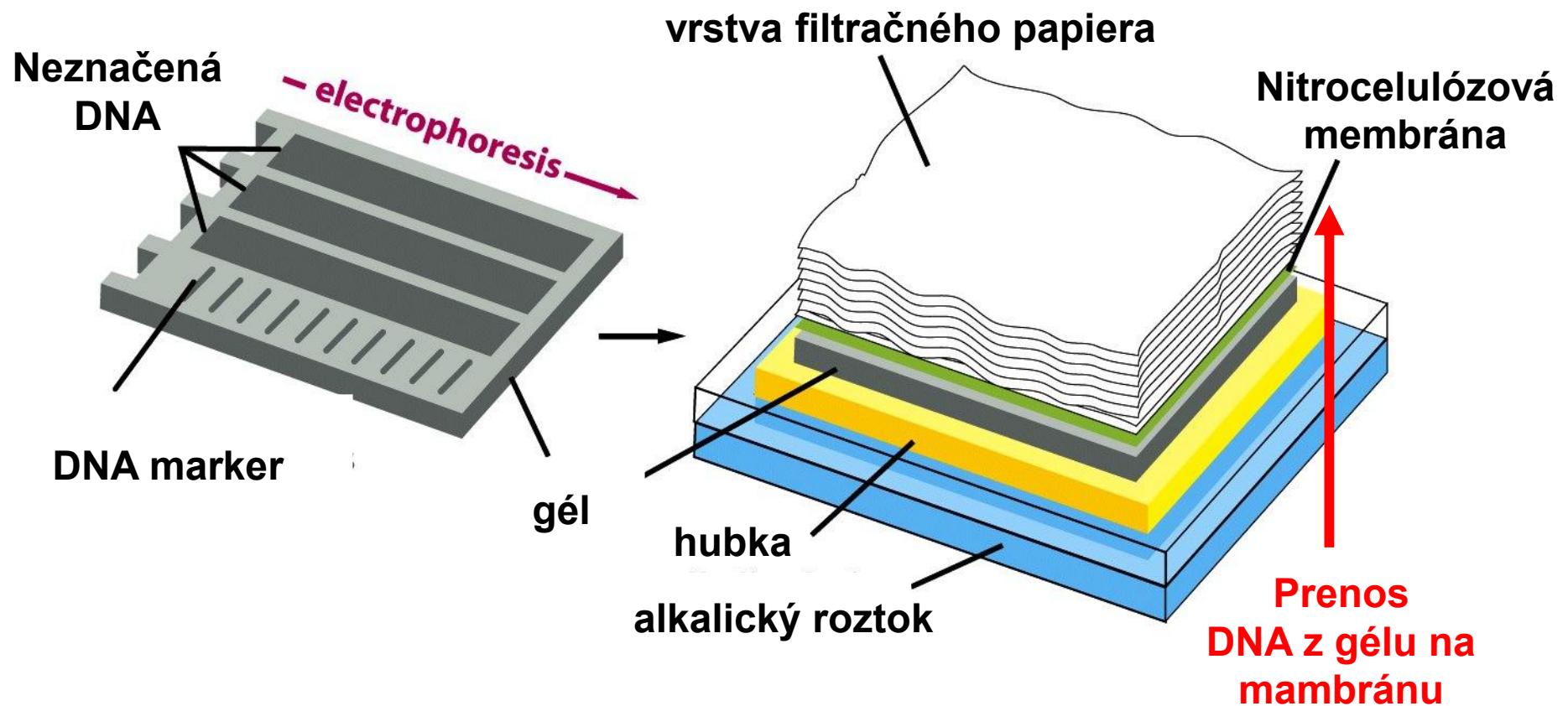

inkubácia s farbičkou
(napr. EtBr)

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

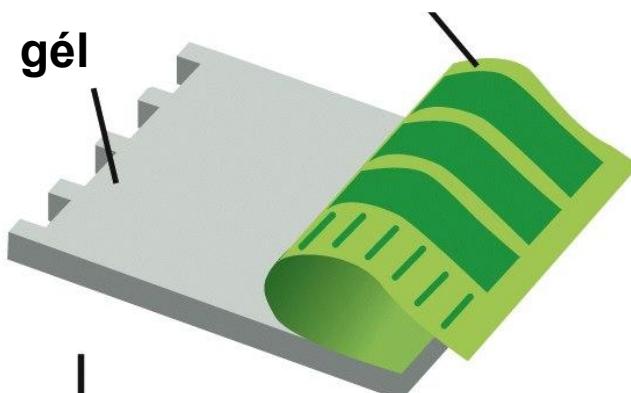
2. prenos DNA z gélu na membránu

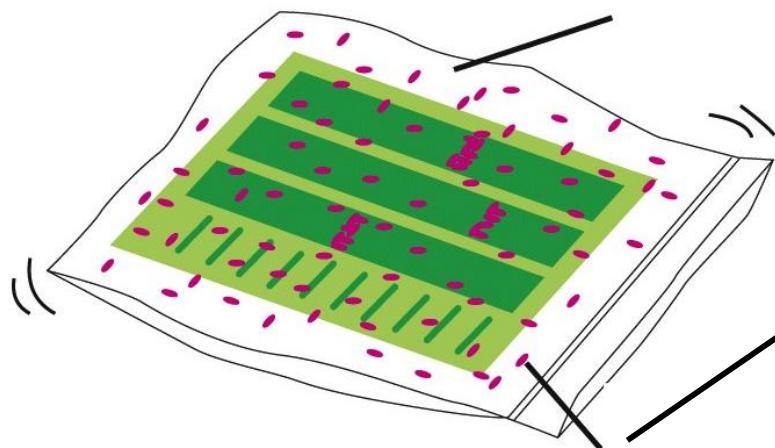
3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

3. hybridizácia DNA na membráne s próbami

Nitrocelulózová membrána s naviazanou DNA

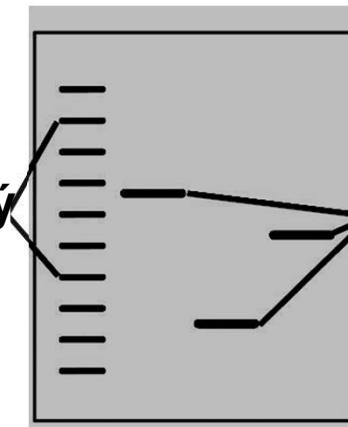

Rádioaktívne značená
próba hybridizuje k DNA na membráne

rentgenový film

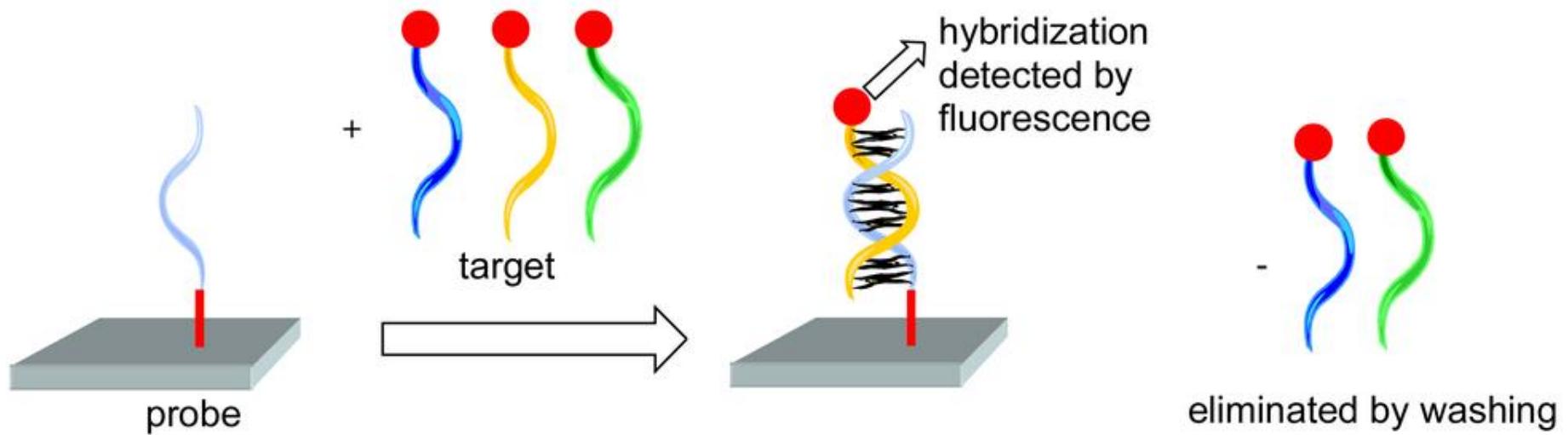
Značený
marker

Označené
bandy

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

Vyžitie Southernovej hybridizácie pri DNA microarrays

<https://www.youtube.com/watch?v=ePFE7yg7LvM&feature=related>

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

3.2. RNA – Nothern blot

- podobný postup ako pri Southern blot-e ale:

=> RNA je veľmi citlivá na RNázy

- problém s kontamináciou

=> RNA - veľa sekundárnych štruktúr

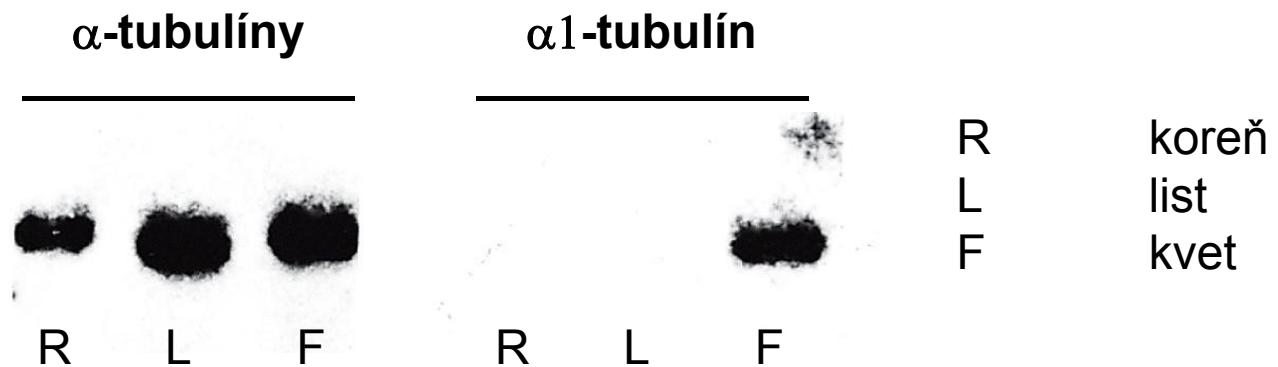
- elektroforéza musí prebehnúť za denaturačných podmienok

= Štúdium gébovej expresie

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

Nothern blot

Príklad: Expresia α -tubulínu u *Arabidopsis thaliana*

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

3.2. Proteíny – Western blot

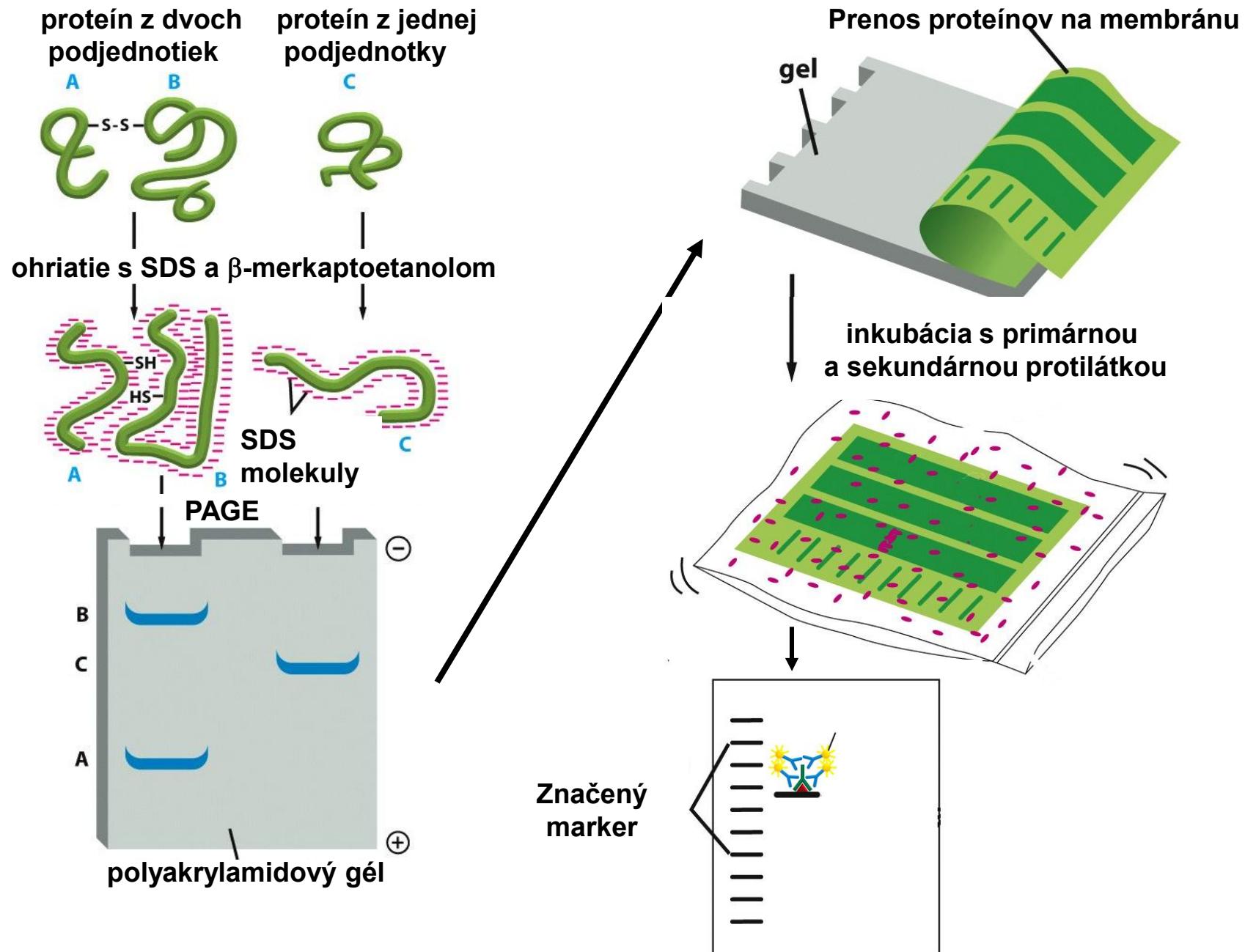
Polyakrylamidová gélová elektroforéza (PAGE)

=> proteíny sa delia na géli za denaturačných podmienok - SDS

Western blot

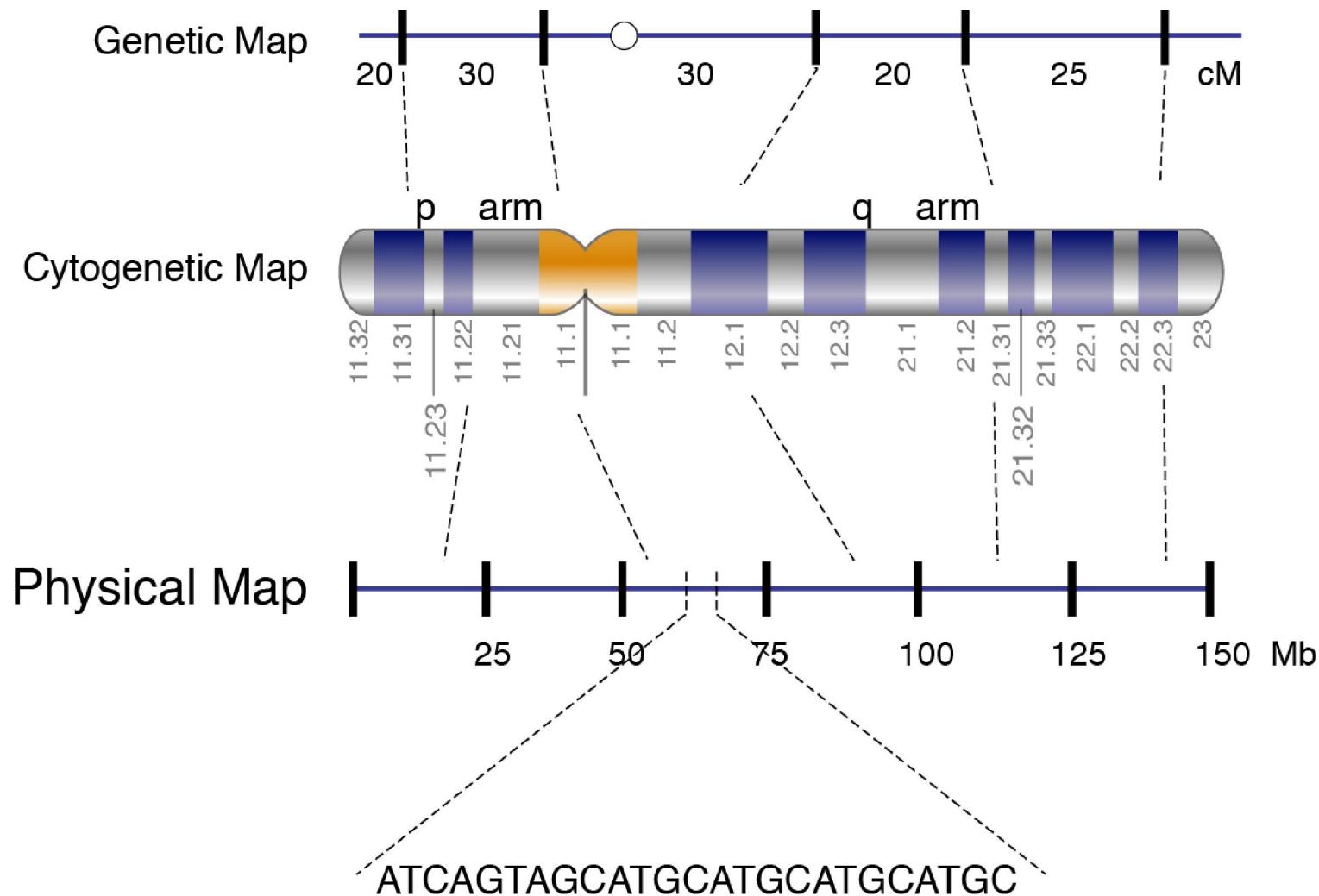
- => prenos proteínov na nitrocelulózovú membránu
- => detekcia individuálnych proteínov pomocou protilátok

3. Molekulárna analýza DNA, RNA a proteínov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4.1. Restrikčné mapovanie

4.2. Sekvenovanie

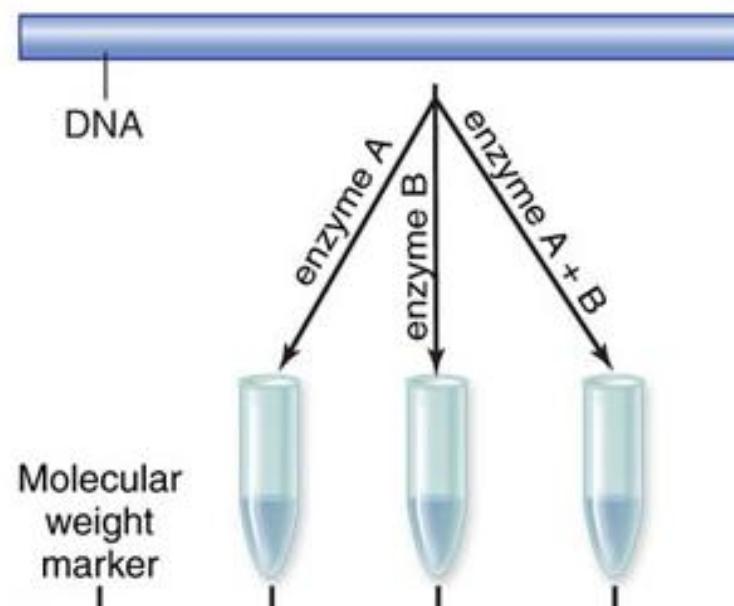
4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4.1. Restrikčné mapovanie

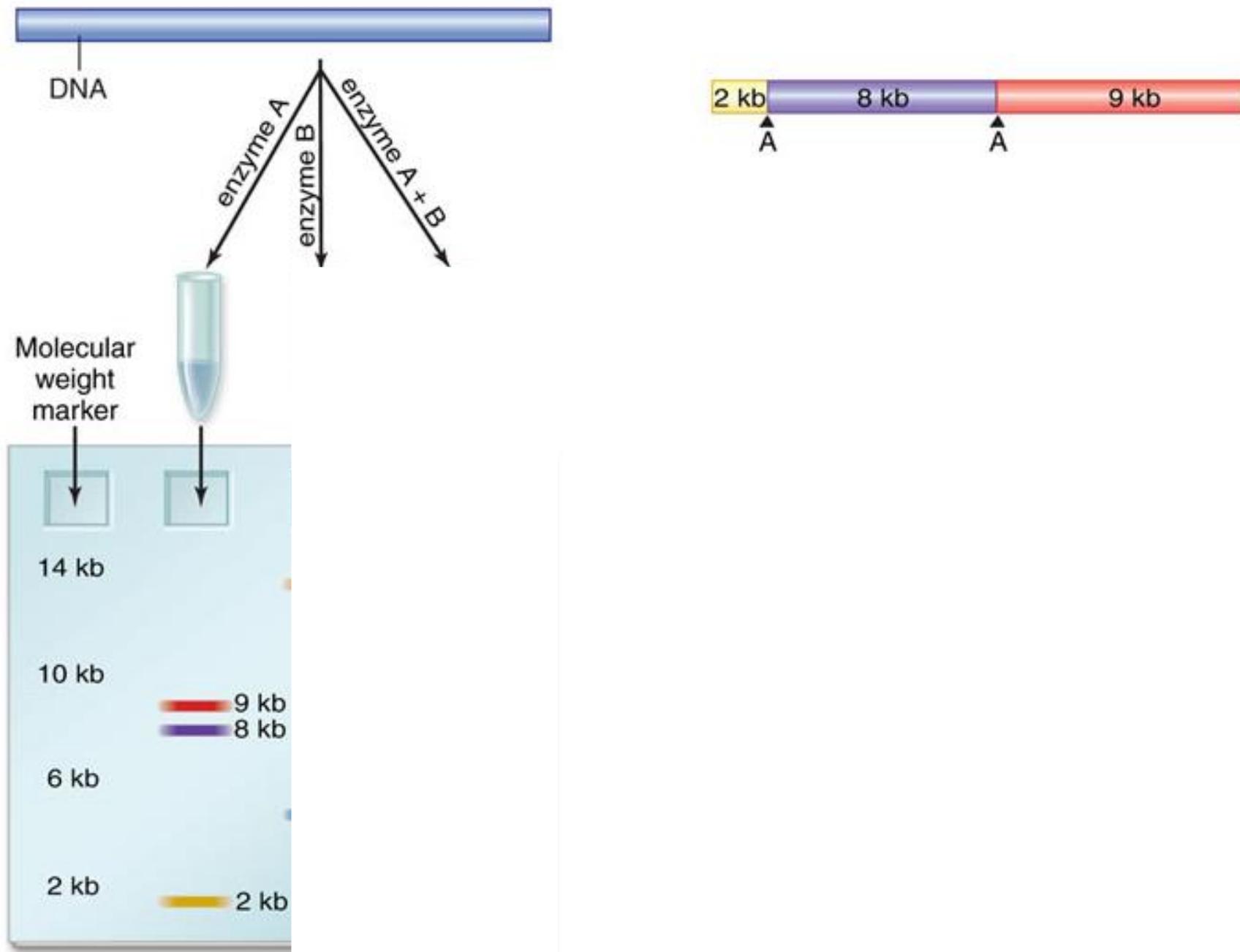
Gén/chromozóm + restrikčná endonukleáza/-y

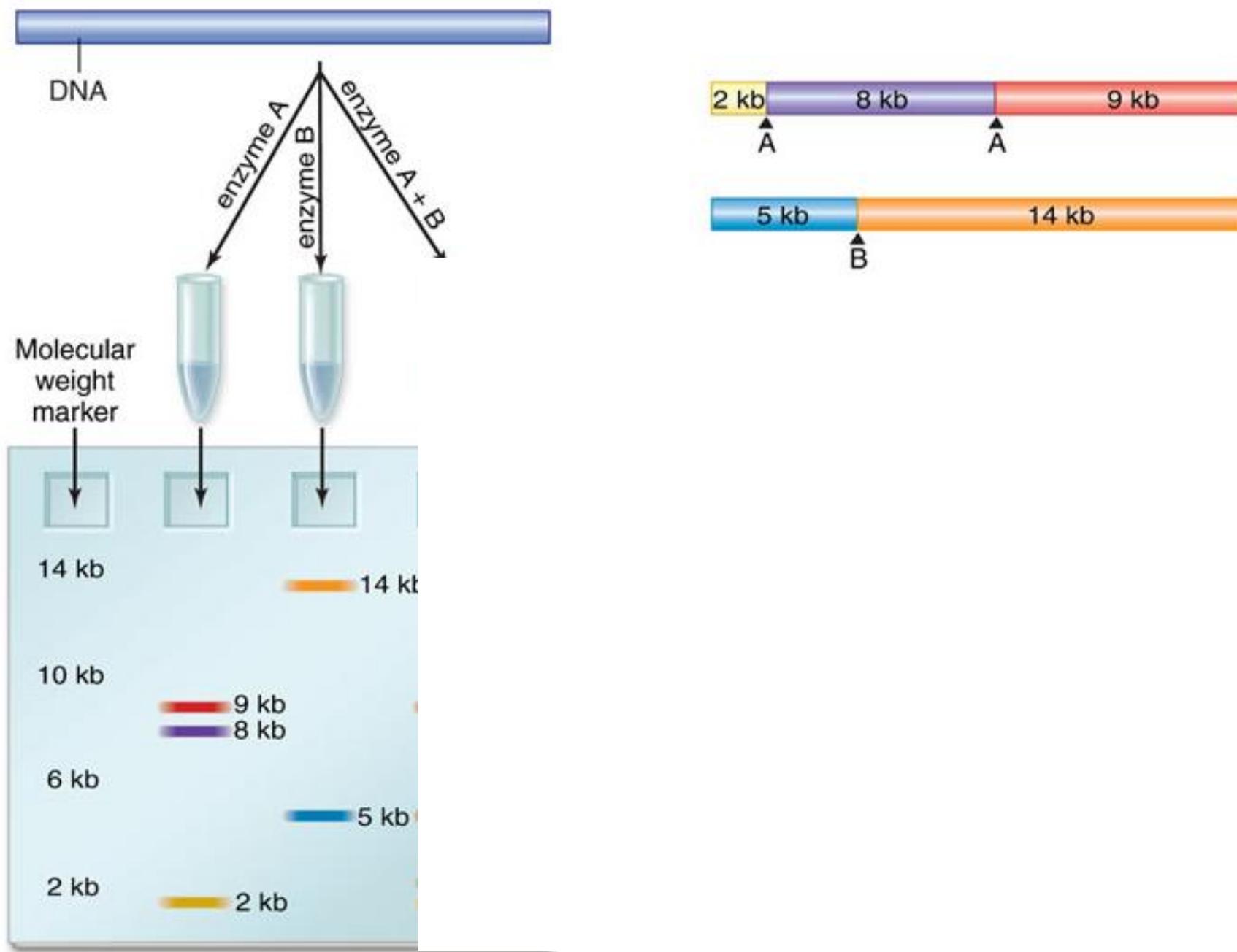
restrikčné fragmenty

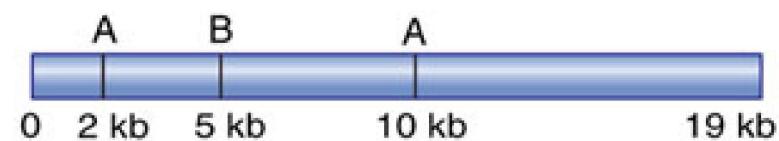
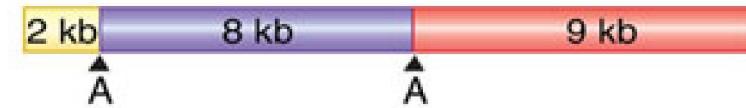
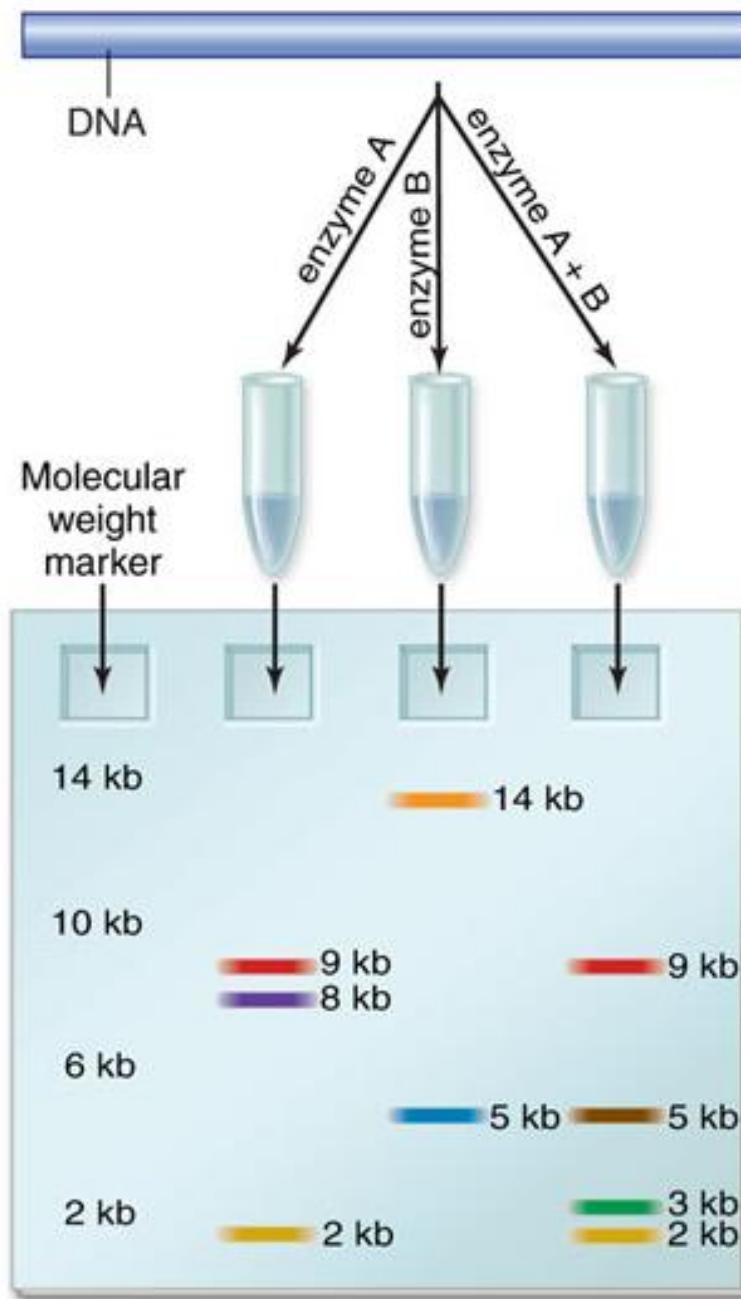
4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

FYZICKÁ mapa génu

4.2. Sekvenovanie

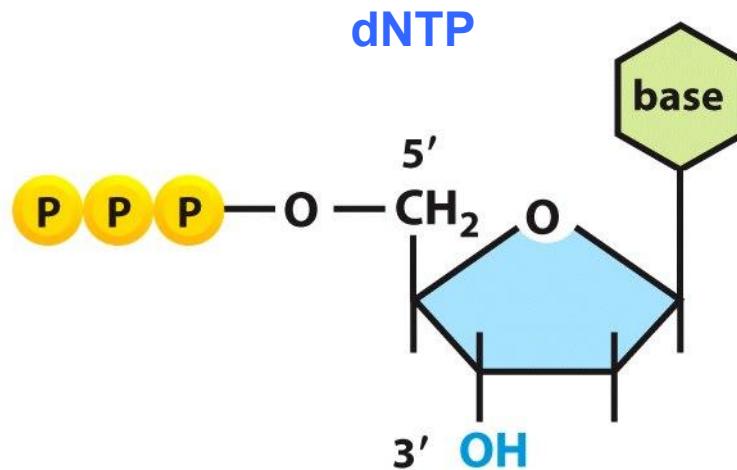
- = určenie **nukleotidovej sekvencie** fragmentu DNA, génu..
  - 1980 – **Nobelová cena za chémiu** pre W.Gilbert a F. Sanger za ich podiel' pri objavení sekvenovania
  - **Maxamová-Gilbertová metóda**
    - využíva 4 rôzne chemické reakcie na **štiepenie** reťazcov DNA v mieste **A, G, C alebo C+T** (už sa nepoužíva)
  - **Sangerová metóda**
  - **Pyrosekvenovanie**
  - Next generation metódy

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

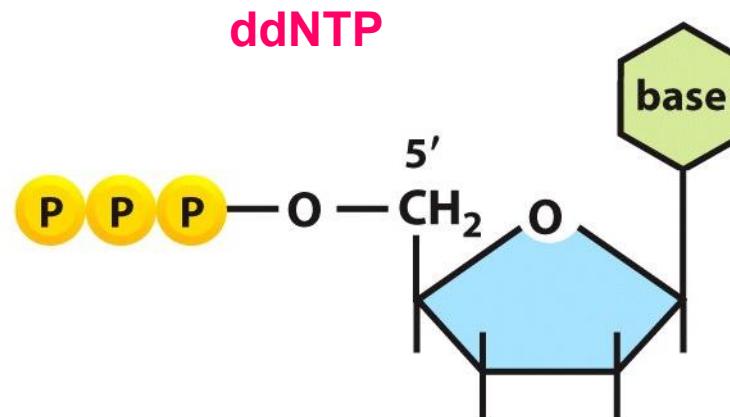
Sangerova metóda sekvenovania

- DNA polymeráza potrebuje na predĺžovanie reťazca **voľnú 3'OH skupinu**

2'-deoxyribonukleotidtrifosfát

2'3'-dideoxyribonukleotidtrifosfát

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

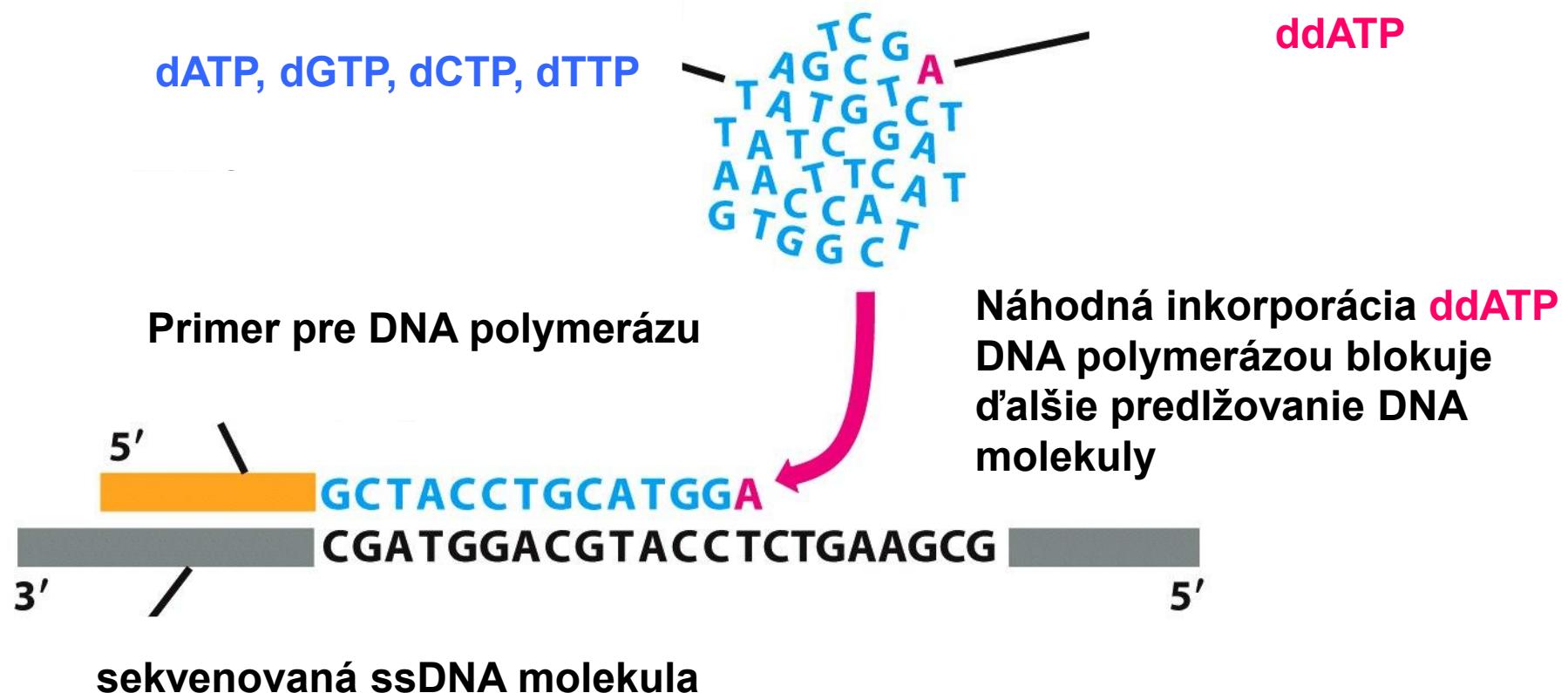
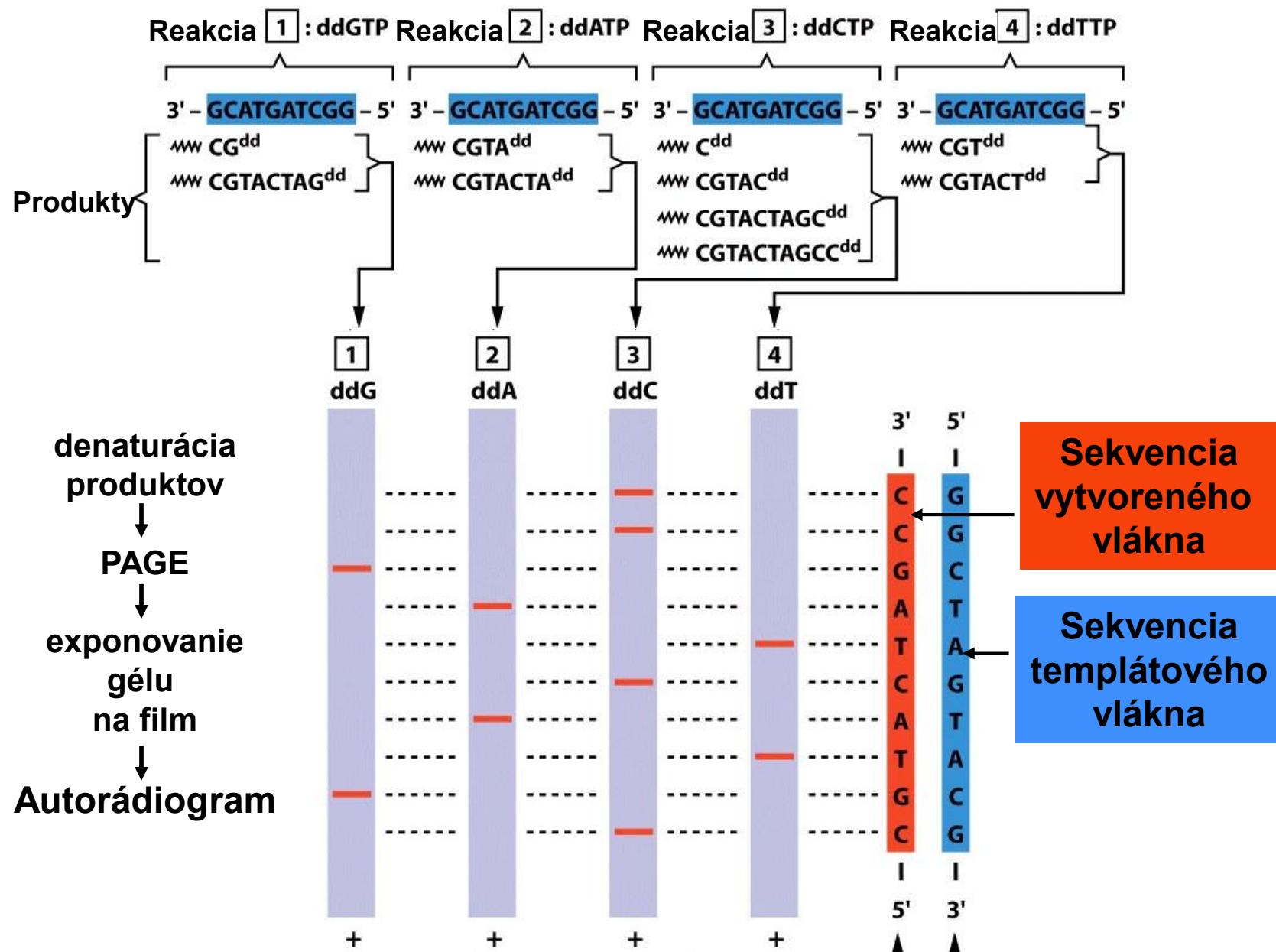

Figure 8-50b Molecular Biology of the Cell 5/e (© Garland Science 2008)

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

Sekvenovanie video:

http://bcs.whfreeman.com/lodish7e/default.asp?s=&n=&i=&v=&o=&ns=0&uid=0&rau=0#800911_812048_/

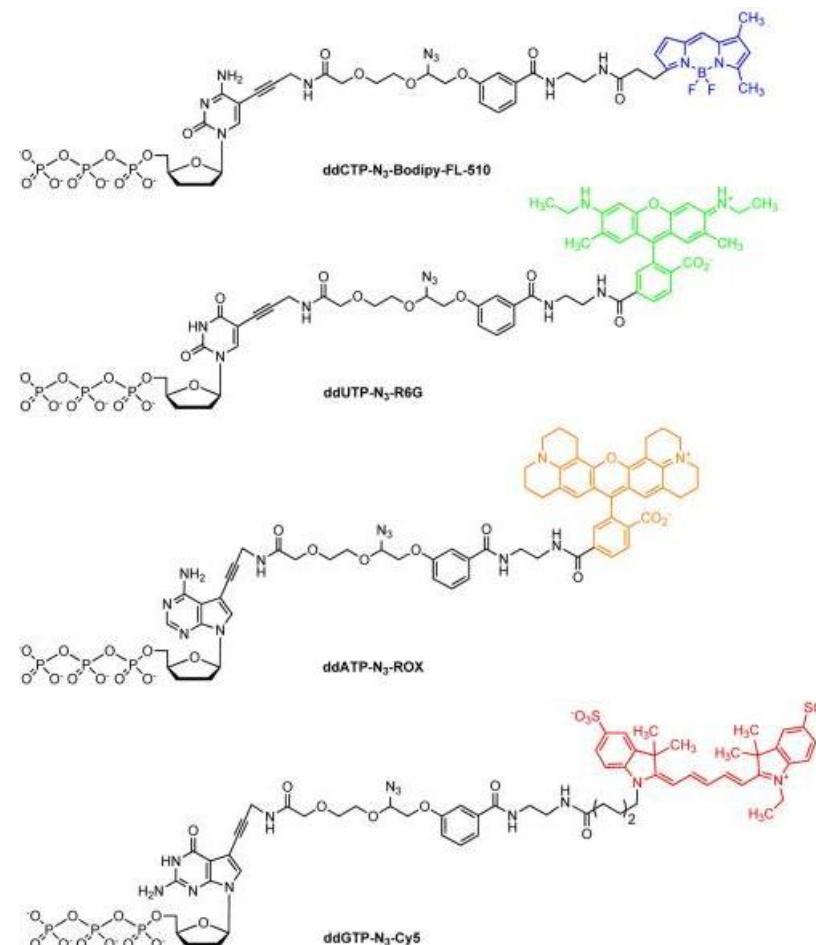
4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

Automatické DNA sekvenovanie

1. použitie **fluorescenčných farbičiek** namiesto rádioaktívnych izotopov na detekciu reťazcov DNA
2. **elektroforetická separácia** všetkých štyroch ddNTP reakcii v jednej dráhe gélu, alebo **kapiláre**
3. **detekcia** fluorescenčných farbičiek pri ich prechode géлом/kapilárou
4. priamy **prenos výstupu** z fotobunky do **počítača**, **automatická analýza** výsledkov

4. Molekulárna analýza génov a chromozómov

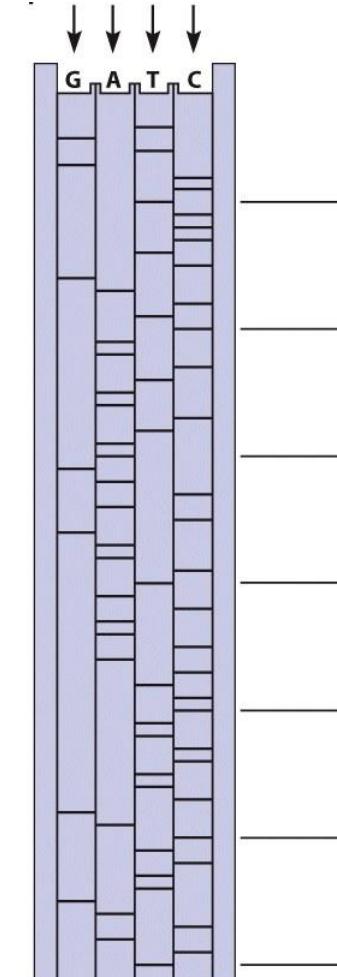
1. Fluorescenčné značené ddNTP

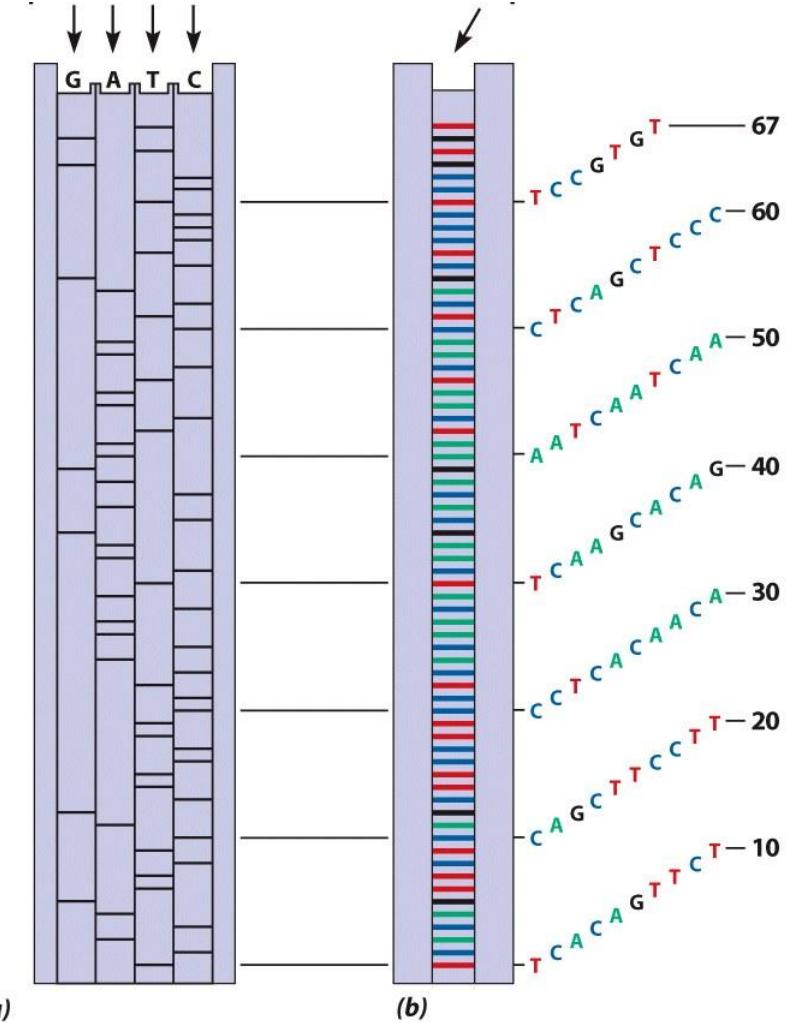
2. Kapilárna elektroforéza

PAGE

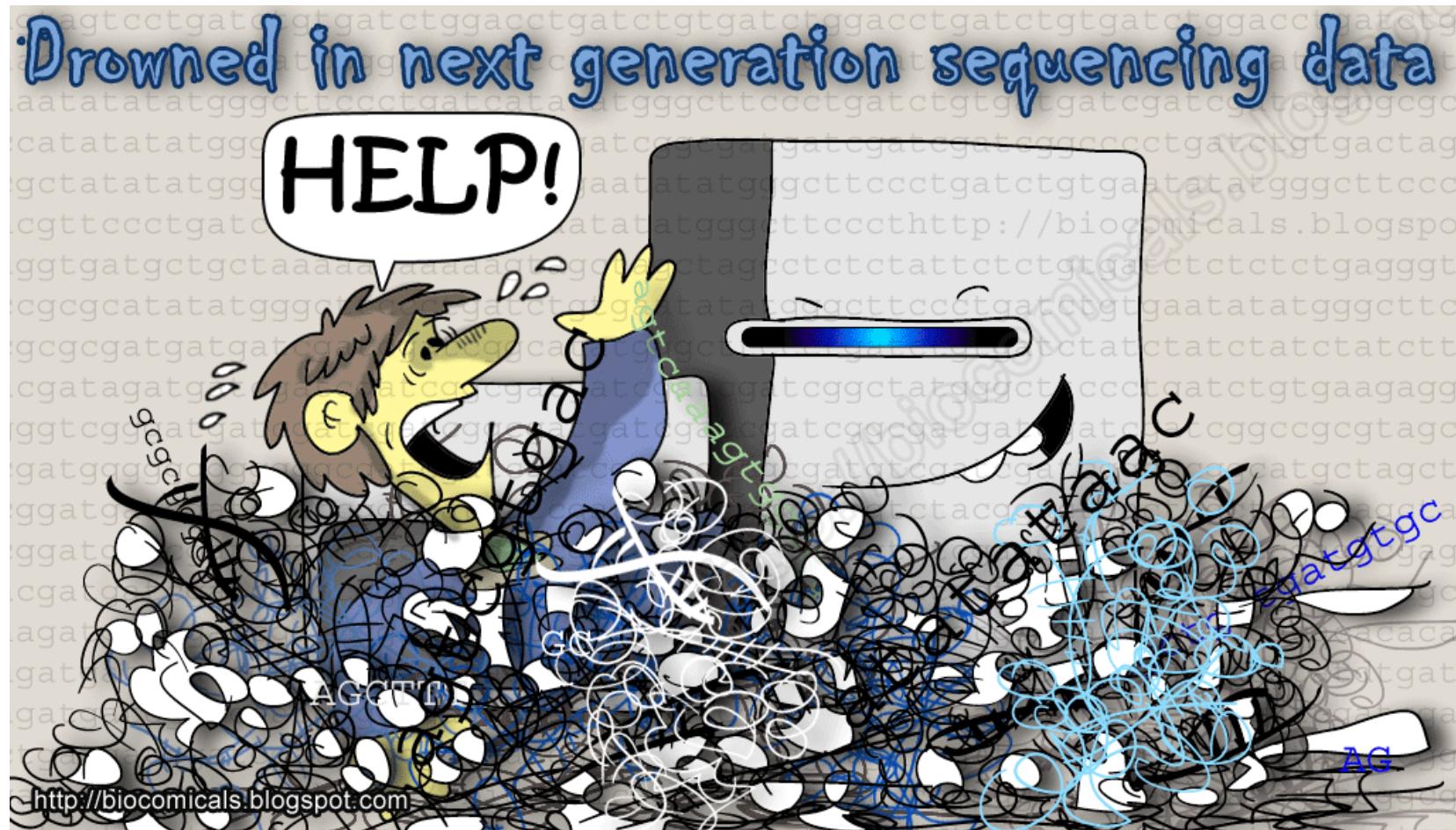
každá ddNTP reakcia
je v jednej dráhe

Kapilárna elektroforéza
všetky ddNTP reakcie
v jednej dráhe

Sekvenovanie budúcej generácie

Zaujmové stránky:

Restrikčné endonukleázy

http://nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1978/

PCR

<http://www.nobelprize.org/educational/chemistry/pcr/game/index.html>

http://nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1993/

Sekvenovanie

http://nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1980/

<http://www.pbs.org/wgbh/nova/body/sequence-DNA-for-yourself.html>

